

**Ken u zelve, of 's Menschen hart, geschetst door den geest
Gods in het boek der Spreuken : lezingen voor de maand juni
en de eerste vrijdagen van elke maand**

<https://hdl.handle.net/1874/236159>

Vak 76

KEN U ZELVEN,
OF
'SMENSCHEN HART
GESCHETST DOOR DEN GEEST GODS
IN HET
BOEK DER SPREUKEN.

Lezingen voor de maand Juni en de
eerste Vrijdagen van elke maand.

DOOR

R. J. PIERIK, Soc. Jes.

Bewaar uw hart met alle zorg,
Want daaruit komt het leven voort.
Spreek, IV, 23.

Kerkelijk goedgekeurd.

SNELPERSDRUK,
P. STOKVIS EN ZOON,
's Hertogenbosch.

77

mm 13254

KEN U ZELVEN, Vak 76

OF

'S MENSCHEN HART

GESCHETST DOOR DEN GEEST GODS

IN HET

BOEK DER SPREUKEN.

Lezingen voor de maand Junij en de eerste
Vrijdagen van elke maand.

DOOR

R. J. PIERIK, Soc. Jes.

Bewaar uw hart met alle zorg,
Want daaruit komt het leven voort.
Spreek. IV, 23.

~~~~~  
*Kerkelijk goedgekeurd.*  
~~~~~


SNELPERSDRUK
P. STOKVIS EN ZOON,
's Hertogenbosch.

IMPRIMATUR.

Haaren, 22 Maii 1871.

J. CUIJTEN. Libr. Cens.

VOORBERIGT.

Met Gods hulp hebben wij reeds tweemaal, — te weten in het Hart Gods en 't hart der menschen, en in de Maand van Jesus Hart, — op de onuitputtelijke schatten gewezen, die in het Boek der boeken door de oneindige Liefde voor ons zijn nedergelegd. Tegelijk hebben wij toen opgemerkt, hoe verre wij er af waren de bron te ledigen, die wij begonnen aan te wijzen. Thans durven wij nogmaals tot die bron wederkeeren; en daar wij u, Waarde Lezers! die eerste reizen meer bijzonder met Jesus Hart hebben bezig gehouden, nu insgelijks voor uw eigen hart eene bepaalde aandacht vragen.

Om ons te beperken, hebben wij het oog gevestigd op het Boek der Spreuken, en wèl op dat gedeelte, dat de meer eigenlijk gezegde Wijsheid-Spreuken, zonder eenigen zamenhang, als losse paarden, bevat.

De naam van Salomon, aan het hoofd dezer zedelessen geplaatst, zegt veel. De naam echter van Hem, die Salomons pen bestuurde, en dien wijzen bij

witnemendheid dezen schat van godsvrucht en kennis liet nederschrijven, zegt oneindig meer.

Indien dus de kennis des harten nuttig, indien ze noodig en onontbeerlijk mag heeten; waar zullen wij die beter vinden dan bij Hem, die bij uitstek „de harten- en nieren-kenncr” heet; bij Hem, „die alle harten, en een voor een, elk in 't bijzonder heeft geschapen;” bij Hem, die er zijn grootsten roem in stelt en er alleen in stellen mag, dat niemand, behalve Hij, dien onpeilbaren afgrond in 's menschen boezem kan doorgronden.

Overal nu in zijn heilig Woord, maar vooral toch in het Boek der Spreuken, heeft Hij de verborgen bron dier kennis voor ons geopend.

God zelf zegt van ons hart: „Bewaar uw hart met alle zorg; want daaruit komt het leven voort, of beeldrijker naar den oorspronkelijken tekst: Bewaar uw hart meer dan alles wat bewaard moet worden; want aldaar zijn de springbronnen des levens 1). Zijn deze woorden niet ten volle op dit eigen Boek toepasselijk, indien wij 't wèl willen begrijpen?

Hij zelf heeft niet nagelaten ons daarop te wijzen. „De Spreuken van Salomon, — zegt Hij, — Davids Zoon, Israëls Koning, om de wijsheid en zedetucht te leeren, om verstandige redenen te begrijpen, om geleerde onderrigting, al wat regtvaardig en nuttig en billijk is, aan te nemen; om den kleinen

---

1) Spreuk IV, 23.

—

scherpzinnigheid, den jongeling wetenschap en verstand te geven 1)''.

Kan er iets nuttiger, iets aangenaamer voor ons zijn, dan zulk een gids ter ware gelukzaligheid te vinden?

En is dan werkelijk ons hart, gelijk Hij klaar doet vermoeden, de belangrijkste post, die boven alles bewaakt, bewaard en verdedigd moet worden; bevat het op zich zelf al de bronnen des levens, zoowel des natuurlijken als des zedelijken en godsdienstigen levens; waar zullen wij dan liever gaan, en waarheen met meer zekerheid van voldaan te zullen worden, dan juist tot dit eigen Boek, dat ons te dien einde door zijne vaderzorg geschonken is?

Wij beweren zeker niet al de schoonheid dezer paarden in vollen glans te kunnen voorstellen; wij denken niet, dat wij de diepte van Gods plannen bij elke dezer Wijsheid-Spreuken kunnen doorgronden. Onze bedoeling is: één of ander gezigtspunt aan te wijzen, waaronder wij die afstralingen der eeuwige Wijsheids-Zon met nut kunnen beschouwen, een of anderen weg te toonen, waarlangs gij zelf, Waarde Lezer! deze Bron der Wijsheid kunt genaken. Vindt gij dan zelf, na aldus te zijn voortgeleid, iets beters; zooveel te gelukkiger! Doe dan, gelijk men met den gids doet, die ons den weg naar een prachtig tooneel gewezen heeft. Leg hem den vinger op den mond, tred alleen en als in de eenzaamheid

---

1) Spreuk 1, 1 — 4.

vooruit, en overweeg daar of gij ze peilen, ze om
vademen, ze meten kunt, de grenzelooze diepte der rijk-
dommen Gods, in zijne Heilige Boeken, en zelfs in
ééne zijner *Wijsheid-Spreuken* voor u weggelegd.

MAASTRICHT,
25 December, 1870.

INHOUD.

I.

Het hart in 't algemeen.

	BLADZ.
I. Het reine hart.	1.
II. Het hart is een spiegel voor den mensch.	6.
III. De schikkingen des harten.	10.
IV. De Kenner des harten	15.
V. De Beproefer der harten	19.
VI. God weegt de harten	23.
VII. Het hart der koningen. De leider van het hart	27.
VIII. De lust des harten..	30.

II.

Het goede hart.

IX. Het wijze hart	33.
X. De bezitter van zijn hart.	43.
XI. Het gezond, bedaard of geregeld hart	47.
XII. Het vrolijke hart.	50.
XIII. Het geregt en onschuldig hart	55.

III.

Het kwade hart.

XIV. Het nietswaardige hart.	59.
XV. Het onverstandige hart. Zonder hart zijn.	62.
XVI. Het verkeerde, valsche hart	66.

I N H O U D.

	BLADZ.
XVII. Het kwaadsmedend hart.	72.
XVIII. Het droevig hart	76.
XIX. Het dwaze hart.	83.
XX. Het trotsche hart.	89.
XXI. Het diepzinnig hart.	93.
XXII. Het bedriegelijk hart.	97.
XXIII. Het verhard en op zich zelf vertrouwend hart .	100.
Besluit.	103.

HET HART

VOLGENS HET BOEK DER SPREUKEN.

I.

Meer algemeene uitspraken over het menschelijk hart.

I.

Het reine hart.

Quis potest dicere: Mundum est cor meum, Purus sum a peccato.
Spreuk. XX, 9.

„Het oog, waarmede God gezien wordt, — zegt de H. Augustinus, — is het hart. Gelijk dus het oog, waarmede wij de zichtbare voorwerpen zien willen, zuiver moet zijn, zoo moet ook het hart, dat God zien wil, zuiver wezen.” Het is om die reden, dat wij thans, God willende zien in zijne wijsheidspreuken, met het *reine hart* beginnen. Maar o, hoe beschamend, al is het nog zoo heilrijk en leerzaam tevens, luidt reeds deze eerste wijsheidspreuk voor het menschelijk hart!

Wie toch kan zeggen: Mijn hart is rein.

Ik ben van zonde zuiver. 1)?

Het antwoord op die algemeene vraag kan niet anders luiden dan: *niemand*. Want Hij zegt niet: o kon men zeggen! of: wie is de gelukkige die mag zeggen! maar geheel in 't algemeen: *Wie zal zeggen* 2), wie durft zeggen, dat zijn hart geheel rein en zonder zonde is? Waarop geen ander antwoord pas-

1) Spreuk. XX, 9

2) Hebr. Tekst.

sen kan, dan dit : geen sterveling op aarde ; niemand.

Wordt hier niet eene diepte geopend, die wij bij eene Spreuk, welke naauwelijks eene Spreuk schijnt te wezen, volstrekt niet verwacht hadden? eene diepte, die nogthans goed doet aan ons hart, dat vorschte en streeft naar waarachtig geluk. Immers. Heeft de Heer zelf niet geleerd: „ *Zalig zijn de zuiveren van harte; want zij zullen God zien.* 1)? Durft de koninklijke boeteling niet bidden; *Schep in mij een zuiver hart, o God* 2) ?

Het is dus mogelijk een *zuiver hart* te bezitten; en daar volgt uit, dat in deze Spreuk, of eene andere *reinheid* bedoeld wordt, of althans de nadruk op iets anders gelegd, en het verkrijgen van een vlekkeloos hart niet geheel uitgesloten wordt. Het laatste ligt misschien duidelijker in de gewone vertaling, het eerste in den oorspronkelijken tekst. Hooren wij ook dezen, die aldus luidt :

Wie kan zeggen: Ik heb mijn hart gezuiverd,
Ben rein geworden van *mijn* zonden?

Waaruit wij zien, dat er *zonden* zijn, dewijl hij spreekt van *zijne* zonden, en er dus spraak is *niet* van een hart, dat zich altoos rein heeft bewaard, maar van zulk een, dat de werkelijk bedreven zonden nog niet volkomen uitgewischt heeft. In welken zin dan deze vraag verklaard moet worden, is ligt te bevroeden. Wie toch weet, dat hij geheel en al van zijne zonden gezuiverd is 3)? Wie mag d't zeggen, zonder eene bijzondere openbaring van God? Wie dus? daar er bovendien geschreven staat: „ *Wees niet zonder vrees om de vergeven zonden, en roeg de eene zonde bij de andere niet* 4).” Niemand mag dus zeg-

1) Math. 5, 8. 2) Ps. 50, 12.

3) Zie Bellarminus, Bajne, Jansen, enz. 4) Eccli. V, 5.

gen, dat hij tot *die* volmaaktheid gekomen is; niemand beweren, dat hij zijn hart gansch gezuiverd heeft, zelfs van de minste vlekken.

Is dit iets anders dan hetgeen de gewone vertaling heeft uitgedrukt? — Voor de hoofdzaak, neen, hoewel er iets bijzonders schijnt bij te komen.

Daar wij immers allen weten en gedurig herinnerd worden, dat er geen mensch is die niet zondigt 1), dat zelfs de regtvaardige niet (altoos) goed doet 2), dat wij ons zelve bedriegen zoo wij meenen zonder zonde te zijn 3), moeten wij ook aanstonds inzien, wat het zeggen wil als men ons voorhoudt: *Zeg toch nooit mijn hart is rein, en ik ben zuiver van zonden*. Wij moeten er bij denken: dus heb ik gezondigd; en ik weet niet: of die zonde mij reeds geheel vergeven is; want wist ik dit, dan mogt ik zeggen: *mijn hart is rein*. Nu echter weet ik niet of ik die zonde geheel heb uitgeboet en overwonnen.

Maar hoe! men mag niet zeggen: *Ik ben rein*; en toch heeft de Psalmzanger gezongen: *Ik heb mijn hart gezuiverd* 4). Ik heb het rein, *kristalrein* gemaakt (hier en ginds zijn dezelfde woorden), en mijne handen in onschuld gewasschen? Wij antwoorden, dat wij juist daardoor herinnerd worden, hoe ook het eerste gedeelte der Spreuk zijnen nadruk heeft. Er is niet alleen spraak van *zeggen*, maar van een trotsch beweren; van een *roemen* (gelijk de Zeventig vertalen), op reinheid en onbevleetheid van harte. Dit mag voorzeker niemand.

In 't kort dus: de zin der Spreuk, volgens het oorspronkelijke met onze vertaling vergeleken, moet deze zijn:

Wie durft ooit roemen: Ik heb mijn hart gezuiverd, Ik ben (gansch rein) van mijn (bedreven) zonde?

1) 3 Kon. 8, 4, 6. 2) Eccl. 7, 20. 3) 1 Jo. 1, 8, 4) Ps 72, 13.

Wat zal er de vrucht van zijn? *Nederigheid* en *Moed*. Nederigheid, volgens die heilzame waarschuwing, dat wij nooit op de volkomen reinheid van ons hart roem mogen dragen. Moed, wegens die andere gedachte, dat ook van geen mensch op aarde zulk eene reinheid gevorderd wordt. Nederigheid, dewijl wij die hemelschoone reinheid niet bezitten; moed, om er ons op toe te leggen, die meer en meer te verwerven.

En waarom zouden wij ook dien moed aan de nederigheid niet paren? De volmaaktheid wordt van ons niet gevorderd; wèl, dat wij er naar streven. Der Engelen reinheid kunnen wij niet op eens bezitten, wèl met der tijd. En indien de Psalmist zingen mogt: *ik heb mijn hart gereinigd*; waarom zouden ook wij niet tot God mogen opzien, *een rein hart* met David vragen, en opgaande naar Gods heiligen Berg ons allengs trachten te reinigen en tot diegenen te behoorren, die zijnen top bereiken, — tot *de onschuldigen van handen, en de reinen van harte*? 1).

Nemen wij dus al de hier aangevoerde plaatsen bij een, dan zal ons *besluit* zijn, ons meer en meer op de zaligende reinheid van harte toe te leggen; en het *middel* zal juist daarin bestaan, dat wij gedurig ons die gulden spreuk voor oogen brengen: *Wie kan zeggen: Mijn hart is rein; ik ben van zonde zuiver?* — De *nederigheid* zal juist daardoor als eene vruchtbare bloem in ons hart geplant worden; en de vrucht zal de *moed* zijn, om voor *Jesus*, om voor Gods Hart, ons op eene reinheid toe te leggen, welke de oogen der Engelen bekoort en ons voor eeuwig zal zalig maken.

Overweeg, met betrekking tot *Jesus Hart*, dit woord: *Wie uwer zal wij van zonde overtuigen* 2)?

1) Ps .3, 4. 2) Jo VIII, 45.

en dit: *De vorst dezer wereld komt, doch in mij heeft hij niets* 1). Gelijk Jesus Hart is, zoo moet het onze worden.

---

1) Jo. XIV, 30.

II.

Het hart is een spiegel voor den mensch.

Quomodo in aquis resplendent vultus prospicientium, sic corda
hominum manifesta sunt prudentibus.

Spreuk. XXVII. 19.

Onder de spreuken, die door kortheid zoowel als door treffenden zin uitmunten, behoort voorzeker deze, welke de gewone Latijnsche overzetting aldus wedergeeft:

Gelijk in 't water de aangezigten van hen, die (daarin) zien, zich vertoonen;

Zoo zijn der menschen harten open voor de verstandigen.

Geheel duidelijk is misschien deze vertaling nog wel niet; maar onder vele is zij eene der beste, en zeker zoodanig, dat zij den zin, gelijk vele andere, niet verduisterd heeft. Het oorspronkelijke immers luidt woordelijk:

Gelijk (in) 't water 1) 't aangezigt voor 't aangezigt,
Zoo (is) het hart des menschen voor den mensch.

Treffend gezegde! dat veelligt om zijne voortreffelijkheid zelve, op zoo tallooze wijze begrepen en uitgelegd is. Doch wie ziet den zin niet, althans voor hetgeen de hoofdzaak aangaat?

Het eerste lid duidt zonneklaar een *spiegel* aan. Die in 't water ziet, aanschouwt zijn gelaat; 't is het heeld dat zijn tegenbeeld aanziet; het oorspronkelijke, dat zijn evenbeeld erkent. Wat zou in 't tweede lid anders te wachten zijn, dan een dergelijke spiegel, ge-

1) Accusat. loci.

vonden in het *hart*? Het eerste lid wijst op overeenkomst; het tweede moet hetzelfde doen. Het eerste stelt gelaat tegen gelaat; het tweede brengt de gelijkheid over op het *hart*.

Wat zal dus de zin wezen? Naar allen schijn, de zaakrijke leer: dat ook het hart voor het hart een spiegel is; dat men het hart in het hart kan zien; dat wij dus een waren harte-spiegel hebben in elk hart, zoo wij het slechts met aandacht en alle voorzigtigheid beschouwen.

Maar van welk hart kan hier spraak zijn? van 's menschen eigen hart, of van een ander, of misschien van beide te gelijk? Sommigen vinden er het eerste in, en verklaren dus: Gelijk de waterspiegel het beeld van 's menschen eigen gelaat teruggeeft, zoo spiegelt zich het *eigen* hart *in* het hart van een *ander* 1). Anderen willen: Zoo als het water het beeld des gelaats weerspiegelt, zoo is hart des menschen (het geweten) als een spiegel voor den mensch, waarin hij namelijk al zijne gedachten, begeerten, wenschen en neigingen kan aanschouwen. 2)

Wederom anderen 3) voegen er nog bij: wat de spiegel der wateren voor uw gelaat is, dat is ook uw hart ten opzichte *van andere harten*, wier gevoelens namelijk gij kunt afmeten volgens de gevoelens van uw eigen hart ten hunnen opzichte.

De tweede uitlegging schijnt ons de juiste te zijn: *het hart des menschen* is een spiegel *voor den mensch*. Er wordt niet gezegd, dat het hart *voor het hart* een spiegel is, maar: *het hart des menschen voor den mensch*. Ook is het niet mogelijk, behalve voor God alleen, de harten van anderen te doorgronden. Wèl kan men denken, dat zulks plaats zou hebben door middel van uiterlijke teekenen, hetgeen, op zich

---

1) Zöckl. 2) Allioli, And. bij A. Lapide. 3) A. Lapide.

zelf, geschieden kan; maar het luidt hier: *het hart* is de spiegel; niet: de uitwendige openbaarmaking is een spiegel. Dat wij dan in *ons eigen* hart ook dat van anderen leeren kennen, is eene tweede waarheid, die daaruit voortkomt, dat ook het hart van andere menschen een menschen-hart is, en dus naar het onze in menig opzigt gelijk; want de eene mensch is niet geheel anders als een ander.

De zin is dus blijkbaar: wat in het water het gelaat voor het gelaat is, dat is het menschelijk hart voor den mensch. Gelijk de mensch zijn *uiterlijk* gelaat in een spiegel ziet, zoo ziet hij zijne *inwendige* gesteldheid in zijn hart. Zoo als het beeld des ligchaams in een weerspiegelend oppervlak te zien is, zoo is het beeld der ziel te aanschouwen in het hart.

De *Vulgata* zegt zekerlijk ook ditzelfde. Zij schijnt er echter bij te voegen, dat wij ook de harten van anderen kunnen kennen; en hare algemeene omschrijving: „Zoo worden de harten der menschen geopenbaard aan de verstandigen,” kan ten minste als meer omvattend worden opgenomen.

Voor de praktische toepassing van het nut dezer spreuk kunnen wij wijzen op datgene, waarop zij zelve onze aandacht trekt. Zij spreekt niet van elken spiegel, maar van een *waterspiegel*; vooreerst zeker, omdat zulk een spiegel de natuurlijkste en overal te vinden is; maar vervolgens ook wel deswege, dat het water, nu eens helder, dan troebel, een treffend beeld van het veranderlijke hart des menschen oplevert. Ook deze spiegel deugt niet, zoodra zijne oppervlakte ook maar even door eene koelte bewogen, veel minder zoo zij door een storm geheel en al in beroering gebragt is.

Voor de *voorzigtigen*, voegt er verder de Spreuk (in de *Vulgata*) bij, dat is: voor de *verstandigen* alleen

is het hart een spiegel te noemen. Zonder oplettendheid en studie beproeve men dus niets; zonder kennis en langdurige oefening betrouwe men zijn oordeel weinig; en ook dan nog wete men wèl, dat God alleen de harten *doorgrondt*, en men zich dus altoos in de kennis van elk hart, ja van zijn eigen hart het meest, allerdeerlijkst bedriegen kan. Het is dus waarheid:

Gelijk in 't water 't aangezigt voor 't aangezigt
zich spiegelt,

Zoo is het hart des menschen voor den mensch
een spiegel.

Maar in dien spiegel te zien en wèl te zien, dat is de kunst van God en van diegenen alleen, aan wie de Heer het gegeven heeft. O! hoe weinigen geven genoegzaam acht op dien heerlijken spiegel, welken zij omdragen in hunnen boezem! Laten wij wijzer zijn, en tot die *verstandigen* trachten te behooren. Zien wij dikwijls op ons hart, om ons zelve te leeren kennen. Letten wij ook op de daden van anderen, om daaruit hunne harten, en hieruit wederom ons hart te leeren kennen. Beschouwen wij vooral zeer dikwijls het goddelijk Hart van Jesus, dat de schoonste en heiligste spiegel voor alle harten der menschen is.

III.

De schikkingen des harten.

Homini est animam praeparare. Et Domini gubernare linguam.
Spreuk XVI, 1.

Multae cogitationes in corde viri: Voluntas autem Domini
permanebit.
Spreuk XIX, 21.

De mensch wikt, God beschikt, l' homme propose, Dieu dispose, — Der mensch denkt, God lenkt, — ziedaar dezelfde waarheid, zoo als deze spreuken aantoonen, overal bekend, en door den H. Geest aldus uitgedrukt:

't Is 's menschen (werk) de ziel te bereiden,
Doch (dat) des Heeren de tong te besturen,
of, gelijk het oorspronkelijke luidt:

Des menschen zijn de schikkingen des harten,
Maar van den Heer is 't antwoord van de tong.

Letten wij er op dat door de schikkingen des harten het *in orde stellen* der harte-plannen bedoeld wordt, en dat het woord *antwoord* in de H. Schrift eene meer algemeene beteekenis heeft en dus zooveel als de *uitspraken* der tong kan beduiden 1), dan zien we hoe de Vulgata even duidelijk als treffend ons op de *ziel* wijzen, en van het *voorbereiden* van deze, als voorafgaande vóór het besturen der tong, spreken kan.

De gansche verklaring ligt dan ook reeds in die vertaling. Het is 's menschen werk de plannen, vooral geheime plannen en moeilijke plannen, in zijn *hart* te

---

1) A. Laide en A. d.

beramen. Maar die plannen te doen gelukken, dit behoort niet aan den mensch, doch is het werk van God.

Dan, zal iemand denken, — dit zegt hij niet. —

Hij zegt het toch, maar op eene meer verrassende wijze, gelijk zulks vooral in den spreukstijl past.

Hij zegt niet slechts: de uitvoering dier plannen hangt niet af van den mensch; maar zelfs, het uiten van die plannen, het spreken gelijk het behoort over die schikkingen des harten, is niet in 's menschen magt. De mensch mag beramen; maar God bestuurt, niet alleen de daad, maar zelfs de tong.

Niets belet, vooral bij het tweede lid, hoofdzakelijk daaraan te denken, dat het God is, die het regte woord moet geven, Hij, die de woorden des levens heeft, en de Gever der woorden is op zijn tijd 1). De mensch moge de tong bewegen, aan God behoort het haar te *besturen*. De mensch moge in 't *hart* overdenken, wat en op welke wijze hij het zal uiten; 't is Gods werk, elken mensch, ook den redenaar (vooral den gewijden redenaar) bij te staan, opdat hij ordelijk, naauwkeurig en met vrucht kunne spreken. De voornaamste tegenstelling ligt echter hierin niet, doch daarin, dat de schikkingen en beramingen van 's menschen *hart* met de beschikkingen en voegingen van den Heer niet altoos in overeenkomst zijn; kortom, dat 's menschen hart steeds wikt, maar 's Heeren magt beschikt; dat het de mensch is, die de plannen (de menschelijke plannen) maakt; maar de Heer, van wien eindelijk en ten slotte alles afhangt.

In het 9de vers van hetzelfde XVI^{de} Hoofdstuk vinden wij deze eigen waarheid nog duidelijker uitgesproken. Daar luidt het immers:

---

1) Vgl. Spr. 15, 23 en Mt. 10, 19, 20. Rom. 8, 23. 2 Cor. 3. 5.

Het hart des menschen beschikt zijnen weg,
Maar het behoort den Heer diens gangen te besturen 1)

Dit wil zeggen: De mensch beraadslaagt, berekent, en bepaalt dus zijne plannen, den *weg*, dien hij wil bewandelen, de *werken*, die hij wil doen. Maar alles hangt ten slotte af van den Heer, niets gelukt zonder zijnen zegen, alles komt ten uitvoer, of niet, naar mate de Heer van alles in *zijn* Hart heeft besloten.

Wat straks van de plannen gezegd werd, wordt hier gezegd van den ganschen *wandel*; wat gold van de *tong*, geldt nu van den *gang* of *tred*. Tegenover het gering verstand (of *hart*) des menschen staat de oneindig Wijze; tegen het *overdenken* (gelijk het oorspronkelijke luidt, 2) staat het *vast bepalen*, of *rigten* van den weg; en de zin komt dus wederom op hetzelfde neêr: wat de mensch doen wil, overlegt en *overdenkt hij zorgvuldig* in zijn hart; maar God alleen bepaalt, stelt vast, en rigt 'smenschen weg naar *zijn* behagen; Hij doet dus alles slagen of mislukken, ook ondanks den mensch zelven; Hij doet dien weg loopen over rozen of door scherpe doornen; Hij doet hem uitkomen aan een afgrond of in eene aangename vallei; wat alles in het kort is uitgedrukt in deze Spreuk:

's Menschen hart overdenkt zijn' weg,

Maar de Heer rigt zijnen tred. 3)

Wilt gij dezelfde waarheid en de reden daarvan nog treffender zien uitkomen, lees ook de XXI^{ste} Spreuk van het XIX^{de} Hoofdstuk.

In 't hart des mans zijn velerlei gedachten,

Maar 's Heeren wil zal blijven.

---

1) Cor hominis disponit viam suam,
Sed Domini est dirigere gressus ejus.

2) Vgl 19. 21.

3) Aldus 't Hebr. lett. And. *Bevestigt* zijnen tred. Vgl. XX, 24.

Of, met meer nadruk, volgens den Hebreuwschen tekst:

Vele gedachten zijn in 't hart des mans,

Maar 's Heeren raad, *die* staat.

Dat is, in 't kort uitgelegd: „De mensch maakt vele plannen, maar Gods wil geschiedt.” Dan, hoeveel meer is er, streng genomen, in uitgedrukt. Voor eerst immers onderstelt het woord *gedachten*, overleggingen of berekeningen, eene *keus*; terwijl de Heer, in dien zin, wegens zijne grenzelooze wijsheid, niet behoeft te kiezen. Vervolgens drukt het bijgevoegde *vele*, waarop hier de klem ligt, zoowel de menigvuldigheid als de veranderlijkheid van 's menschen beramingen uit. Eindelijk geeft het woord *raad* den alwijzen, onveranderlijken en onverbeterlijken *raadslag* Gods te kennen. *Overdenkingen* en *eeuwige raadslag*, *vele* berekeningen en *één* raad, 's menschen hart en Jehova zelf staan dus tegenover elkander. En het besluit is noodzakelijk: veranderlijk, onstandvastig, op zich zelf niets uitvoerend zijn de plannen des menschen; maar wat de Heer wil, wat *Hij* eens besluit, *dat*, en *dat alleen komt tot stand* en *houdt stand*, gelijk het elders luidt:

De raad des Heeren blijft in eeuwigheid,

De gedachten van zijn Hart van geslachte tot geslacht 1).

Wat volgt er uit? — Natuurlijk, dat wij op ons hart en onze plannen niet moeten vertrouwen; dat wij moeten bidden tot God, om *zijn* raad te kennen; dat wij onzen wil met Gods wil vereenigen, maar dan ook op Hem onwrikbaar moeten steunen. Zalig hij, die op die wijze, zijne *vele* gedachten te verminderen, en het alleen noodige, — God te volgen, — onophoudelijk weet te zoeken! O, hoevele menschen

1) Ps. 32, 11.

maken vele plannen, en hoe weinige daarvan zullen uitgevoerd worden! Hoe velen doen zóó, als of alles afhing van hunne ijdele voornemens, en niets van God! Hoe velen zóó, alsof de hier verklaarde Spreuken geen waarheid bevatten, en zij geheel onafhankelijk waren van Hem, die alleen en over alles beschikt!

Laten wij liever overwegen wat Jesus gezegd heeft: *Volg mij!* en van zijn beminnelijk Hart leeren: *Vader! uw wil geschiede: Ik dank U, dat het U zoo heeft behaagd!*

IV.

De Kenner des harten.

Infernus et perditio coram Domino : quanto magis corda
filiurum hominum ?
Spreek XV, 11.

Ons hart is ongetwijfeld iets, wat wij bij uitnemendheid *het onze* kunnen noemen. Diep in zijne plannen, vrij in zijne bewegingen, is het, als beeld der ziel, datgene waarin niemand, buiten God, een vrijen blik kan werpen. Het is daarom, dat het een zoo uitstekend voorregt des Alwetenden is dit hart te kunnen kennen; daarom, dat Hij, en Hij alleen bij uitstek geprezen wordt, als de *Doorgronder onzer harten*. Van daar ook de Spreuk:

De hel en het verderf zijn (open) voor den Heer,
Hoe veel te meer de harten van de kinderen der
mensen 1)!

In letterlijken zin wil dit zeggen: zelfs de afgrond en de *de plaats des verderfs*, (het doodenrijk) liggen open, bloot en zonder deksel 2), voor de oogen des Heeren, des Alwetenden Gods; hoe veel te meer de harten van hen, die hier op aarde leven. Waarbij men niet denken moet, dat toch deze laatste (de harten) streng genomen, moeilijker te kennen zijn dan die eerstgenoemde natuurlijke dingen; maar alleen, dat het ondoorgrondelijkste, het meest verborgene, het minst gekende, ja, het door niemand buiten God gekende rijk des afgronds, door God gekend wordt; dat

1) A. d. *Ja ook*; ja meer, ook de harten kent God.

2) Job. 21, 6. Ps 139, 8.

het ook door niemand gekend kan worden; en dat het werkelijk, naar de gewone opvatting der menschen, als het allerdiepste, allerverholenste en allerondoorgroendelijkste wordt aangezien. Eene opklimming aan te nemen en te vertalen: *ja ook* de harten kent God, — is dus niet noodig. Het is even schoon, misschien nog treffender de soort van tegenstelling te behouden: *hoe veel te meer*. Poëtisch, als ik het eens zoo zeggen mag, volgt dit terstond: het meest ondoorgroendelijke in de natuur ligt bloot voor den Heer, hoe veel te meer het onnaspeurlijkste in de zedelijke orde. Logisch volgt het echter ook, zoo wij er maar aanstonds bij denken: dat toch *eenige* kennis der harten ook voor den mensch mogelijk is, voor denzelfden, die toch geen duimbreed in de duisternissen der onderwereld ziet; dat, bij gevolg, Hij, voor wien het doodenrijk zelve openligt gelijk de vlakke aarde voor ons oog, nog gemakkelijker de harten der menschen kan kennen.

Wat daaruit volgen moet voor ons hart, dat het geheel bloot ligt *voor de oogen* des Heeren, behoeft nauwelijks gezegd te worden. God is de *Menschen - betrachter*, gelijk Hij elders wordt genoemd; en Hij is dit op die wijze, dat Hij niet slechts al de uiterlijke handelingen, maar ook het binnenste der harten ziet. *Behoeder der ziel*, is Hij tevens de *Beschouwer der harten*, *Inspector Cordis* 1).

Bij den propheet Jeremias beroemt Hij zich zelf daarop 2). *Verkeerd is aller hart en ondoorgroendelijk*, — zegt Hij daar zelf, — *wie kan het kennen?*” En Hij antwoordt: „*Ik de Heer, die het hart doorgrond en de nieren beproef.*”

1) Spr, 24, 12.

2) Jer XVII, 9, 10.

De Heer kent dus alles, ook onze geheimste gedachten. Groot en wonderbaar is derhalve zijne Alwetendheid; onbegrijpelijk voor ons zijn alomtegenwoordige blik, nooit te doorgronden zijne ondoorgrondelijke kennis.

Hoe diep en ondoorgrondelijk 's menschen hart is, ligt overigens in dezelfde Spreuk uitgedrukt. Is het niet gelijk *aan*, het wordt ten minste vergeleken met het doodenrijk en de onderwereld. En dieper, en ondoorgrondelijker dan dezen was den mensch van oudsher niets bekend. Het onnaspeurlijkste, meest onbekende, door niemand doorschouwde, ziedaar dus het beeld van ons menschelijk hart.

En toch wederom, al ware het nog dieper dan de afgrond der hel, nog donkerder dan het rijk der schaduwe des doods, toch kent het de Heer, voor wiens oogen alles naakt en open ligt 1).

Ziedaar de drie hoofdwaarheden in deze Spreuk bevat en wel in staat den mensch te doen toezien. Niets is voor den Alwetende verborgen. Uw hart is een ondoorgrondelijke afgrond. De Heer is er de Beschouwer en Doorvorschcr van. — Zie dus wèl toe en waan niet dat gij ook maar het minste kunt verbergen. Niemand hoort u, niemand ziet u, niemand kent u, — dit geldt, in elk geval, voor den Alwetende niet.— De spelonk verbergt u, de duisternis bedekt u, uw eigen hart schuilt in zich zelve weg; zie! in die spelonk woont de Heer, die donkerheid is eene zon voor Hem, Hij heeft ons hart reeds doorvorscht eer het zelf zijne eigene gedachten kent...

O hart des menschen! vergeet dit toch nooit, in-

---

1) Heb. IV, 13.

dien gij u niet schromelijk bedrogen wilt vinden! Al kondt gij u in de hel verbergen, de Heer ziet u daar. Al schuieldet gij weg in het diepste van het Rijk der schaduwen des doods, de Heer is er, en ook die plaats ligt zoo open voor Hem, als de hooge bergen voor het aanschijn *des hemels*.

Wilt gij ook hier aan Jesus Hart denken? Ook „*Jesus wist wat in den mensch is* 1)”. En het is geen wonder; want Hij is God. Bedenk dus, hoe uw hart, dat door niemand buiten God gekend kan worden, toch gekend is door Hem, die het geen roef acht gelijk aan God te zijn, en hoe die hartenkenner zelf, die uw hart vraagt en er het zijne voor over heeft, in geen geval door valsche liefdebetuigingen kan bedrogen worden... *Ik ken*, zegt Hij, *mijne schapen* 2).

---

1) Jo. 2, 25.

2) Jo. X, 14.

V.

De Beproefer der harten.

Sicut igne probatur argentum, et aurum camino;

Ita corda probat Dominus.

Spreek, X^v II, 3.

Hoe ondoorgrondelijk het hart der menschen wezen moge, het wordt niettemin door den eenen Hartenkenner doorgrond. Het is eene zee, maar de Alwetendheid Gods heeft er het peillood van. En Hij heeft nog meer. Hij bezit ook uiterlijke middelen, om te zien en aan anderen te doen zien, wat er in dat hart omgaat en rust. Hierom luidt het :

Gelijk het zilver door het vuur beproefd wordt,
en het goud door den oven,

Alzoo beproeft de Heer de harten.

Of, zoo niet klaarder, althans krachtiger naar den oorspronkelijken tekst :

De smeltkroes is voor 't zilver, en de oven voor
het goud,

Maar Hij die de harten proeft is de Heer.

Waarin alles, of ten minste het voornaamste, door de vergelijking zelve terstond duidelijk wordt gemaakt. *Wie* immers is het, die het goud en het zilver beproeft? Alleen de goudsmid in zijn vak ervaren. *Wat* beproeft hij? Het edelst metaal. En *waarin* of *waardoor*? In den smeltoven, door het vuur, waardoor allengs het schuim en onreine stof van de edele metalen afgescheiden, en zoo het goud en het zilver in al hun glans te voorschijn gebragt worden.

Zoo *edel*, mogen wij besluiten, zijn dus ook onze harten. Zoo *zuiver* kunnen zij worden, ofschoon dan

ook maar door éénen bewerker, God. Zoo ligt kunnen zij echter ook met stof en allerlei onedel schuim zijn bezoedeld, als de Heer ze niet reinigt en door zijne magt en genade niet zuiver maakt. De *persoon*, die loutert, en de *zaak* die gereinigd wordt, zijn dus ligt te kennen.

Maar *hoe* en door welk vuur zal nu die loutering geschieden? De zaak zelve leert het, en het Woord Gods is daar om die leering te staven; het is door het *vuur der beproeving*.

Is dit vuur naar Gods wil een *gebod* of opgelegd bevel, dat met kracht en overwinning van vele neigingen moet volvoerd worden? Is het een ziels- of ligchaams-*lijden*, dat de ware gesteldheid des harten zal doen uitkomen? Is het eene eigenlijk gezegde *beproeving*, waardoor de Heer als ware het de proef neemt van hetgeen *in* het hart is? —

Het kan dat alles zijn: een *gebod*, eene *kwelling*, eene *verzoeking*; want door dat alles kan de Heer der harten, die in zijne eindelooze Alwetendheid reeds alles weet, ook aan anderen, ook aan het hart zelf het menschelijk hart doen kennen; door dat alles kan Hij, voor zoo verre zulks noodig is, hetzelfde hart tevens zuiveren en volmaken; door dat alles kan Hij dus *het hart beproeven*, als door een louterend en beproevend *vuur*, gelijk het goud en zilver in den smeltkroes beproefd worden.

In dien zin bidt dus de Psalmist, als hij spreekt tot den Heer: „*Beproof mij, o Heer! en onderzoek mij; doorbrand* (louter en beproef gelijk de goudsmid het goud) *mijne nieren en mijn hart 1)*”. In dezelfde beteekenis zegt Job: „*God kent mijn leven, en heeft mij beproefd als het goud, dat door het vuur henen*

---

1) Ps. 25, 2.

gast 1)”. En nog duidelijker heeft Sirachs zoon het verklaard, als hij zegt: „Goud en zilver worden beproefd door het vuur; maar de menschen, die aange naam zijn, door den OVEN DER VERNEDERING 2)”.

Het zou ligt zijn uit de H. Schrift zelve de voorbeelden in 't midden te brengen, die deze uitlegging staven. Adam b. v. wordt beproefd dooreen *gebod*; Tobias door eene zware *kwelling*; Israël zelf door eene wezenlijke *verzoeking*, (door een valschen propheet), „opdat het openlijk zou blijken, — zegt de Heer, — of gij God lief hebt, of niet, uit *geheel uw hart* 3).”

Er is echter iets anders, waarop bij deze overigens algemeen erkende waarheid meer te letten valt. Het is de nadruk, die in het tweede halfvers der Spreuk op het woord *Jehova* ligt. Hij is het, Jehova zelf, die de harten beproeft. Om het goud en het zilver, natuurlijke dingen, den toets te doen doorstaan, zijn menschen in staat. Maar de *Beproever der harten*, is Jehova alleen.

Gedenk derhalve, o mensch! wie deze Beproever is. Het navorschen, — doorschouwen, — onderscheiden, — oordeelen, — zuiveren, — uitverkiezen, — alles wat er kan gevorderd worden voor het toetsen van een edel hart, — is bij uitstek in *zijne* magt. En dat Hij u toetsen zal, — daar is geen twijfel aan. Hij beproeft *altoos* de zijnen, om te zien of „ze *zijner waardig zijn*”, — en de Spreuk zelve leert het:

De smeltkroes is voor 't zilver, de oven voor het goud;

Maar de Beproever der harten is de Heer.

Wat zult gij er uit besluiten? Zeker, niet terug te schrikken als gij het vuur der beproeving ziet

1) Job. 20, 2. 2) Eccli. 2, 5. 3) Deut. 13, 1 Vl.

naderen; u wèl te overtuigen, dat die beproeving nuttig, dat zij noodig is, zoodra de Heer er meê komt; te zorgen eindelijk, dat uw hart, hetzij bij een *gebod*, hetzij bij eene *kwelling*, hetzij bij elke andere *beproeving*, zóó gesteld is, dat het als rein goud uit den smeltkroes te voorschijn komt.

Zijn er harten meer beproefd dan de harten der heiligen? Is er één Hart meer beproefd, dan het goddelijk Hart van Jesus? — O Christen! denk er toch wèl aan: Het goud en het zilver, om door reinheid te schitteren, *moeten* beproefd worden; uw hart moet het niet minder, incien *Hij*, die het beproeven moet, het zijner waardig zal keuren, en als gelijkvormig met het Hart van Jesus en dat der heiligen zal bevinden.

Overweeg nog dit woord van Paulus ten aanzien van Jesus Hart: *dat het in alles beproefd is* 1).

---

1) Hebr. IV, 15.

VI.

God weegt de harten.

Omnis via viri recta sibi viletur;
appendit autem corda Dominus.

Spreuk, XXI. 2.

Al de wegen van den mensch schijnen hem regt
te wezen,

Maar de Heer weegt de harten.

Ziedaar eene Spreuk, die niet veel ter verklaring
behoeft, maar zeker nooit genoeg door elk menschen-
hart overwogen kan worden!

Door den *weg* wordt de handel- en ook wel de
denkwijze van den mensch verstaan. Dewijl hij hier
tegenover het *hart* staat, kan er ook het *doel*, waar-
mede de mensch handelt, onder begrepen zijn. *Regt*
is zooveel als *Zuiver*, gelijk overigens blijkt uit eene
andere Spreuk, die bijna gelijkluidend is:

Alle wegen des mans zijn zuiver in zijne oogen;
Maar de Heer weegt de geesten 1).

De *weg* duidt anders meer het *uiterlijke* aan, de
uiterlijke handeling; gelijk door het *hart* (elders *de*
geest) de *inwendige* gesteldheid der ziel wordt betee-
kend. Het woord *alle* eindelijk behoeft wel niet in
dien zin te worden opgevat alsof dit altoos en zon-
der uitzondering zoo plaats vond; maar heeft toch
dien nadruk, dat daardoor eene algemeenheid en het-
geen gewoonlijk geschiedt wordt aangeduid. De zin
is dus: in 't algemeen en over 't geheel genomen zal
de mensch in zijn hart meenen een regten weg voor

---

1) Spr. XVI, 2.

zich te hebben, zal hij denken met een goed doel goede handelingen te verrigten, goede gedachten te koesteren; maar daarom alleen is dit nog zoo niet. En waarom niet? Omdat het al of niet regt zijn van dien weg afhangt van het *hart*. Omdat het uiterlijke met het innerlijke moet overeenkomen, uit het innerlijke moet voortkomen; omdat bovendien dat innerlijke zelf door den mensch zelve niet altoos, althans niet altijd volkomen, kan gekend worden.

Wie kent het dan? — De Heer; Hij, die alle harten één voor één heeft gevormd 1), die bij uitstek op het hart let 2), *in* het hart ziet 3); en het geheel en al, in al zijne schuilhoeken, doorvorscht en doorgrondt 4). In dien zin toch is deze Spreuk te verstaan (naar 't Hebreeuwsch):

Alle weg des mans is in zijne oogen regt,
Maar de Heer weegt de harten.

Het behoeft immers geene verklaring, dat hier spraak is van een *zedelijk* gewigt. Het *wegen* is dus een *beproeven*, en het beproeven vooronderstelt kennis, of liever bewijst en betuigt dit ook hier wederom, onder een ander beeld: het *wegen*.

Maar welk is dan het *gewigt* des harten? *Mijne liefde is mijn gewigt*, zegt de H. Augustinus: „*en werwaarts ik getreven wordt, het is daardoor, dat ik wordt gedreven*”. En zoo is het werkelijk. De gevoelens van het hart zamenhangend met zijne bedoelingen, ziedaar zijn gewigt! Zijn die gevoelens en bedoelingen zuiver, dan wordt het hart tot God getrokken, dan is zijn weg *regt*, dan heeft het die zwaarte, welke de Heer er van verlangt.

1) Fs. 32, 15.

2) Dominus autem Intuetur Cor. I Kon. XVI, 7.

3) Inspector est Cordis. Spr. 24, 12.

4) Jer. XVII, 9, 10. Ps. VII, 10, enz.

Zijn ze niet rein; dan wordt het hart te ligt bevonden, gelijk Baltasars werken 1), dan zal het te vergeefs meenen, dat al zijne wegen regte wegen zijn; *Want de Heer weegt de HARTEN.*

Let nog daarop, o menschelijk hart, dat het *wegen*, iets meer zegt dan het reeds boven verklaarde *beproeven*. De beproeving geschiedt door het vuur en doer den oven der vernedering: God *steekt het hart*, gelijk het elders luidt, om diens gevoelens, te doen *zien* 2); maar ook zonder dit kent ze de Heer, en zelfs alleen door *het wegen*.

Let er op, dat God niet slechts uwe *daden*, maar, wat veel meer zegt, ook uw *hart* weegt. Voeg er bij, dat het wederom met nadruk gezegd wordt, hoe Hij *alleen*, in tegenstelling met alle menschen, de *Hartenweger* is; want zoo luidt het letterlijk:

De wegende de harten — is de Heer!

Wat baat u dus alle zelfbedrog? — Wat schaadt het integendeel, dat gij slechts een klein geschenk kunt offeren? — De weegschaal is gereed, de Alwetende draagt haar; het gewigt ligt er op; het is: de onveranderlijke heiligheid en gerechtigheid des Heeren. En wat vormt het tegenwigt? Niet de grootheid of schijnwaarde uwer uiterlijke daden; niet de geringheid van datgene, wat gij meent aan uwen God te kunnen geven; o neen! alleen *uw hart*, uwe gevoelens, uwe bedoelingen, uwe liefde, die groot maken wat in zichzelf klein is, of bederven wat het gewigtigst zou schijnen.

Let hier dus wèl op, en bekommer u niet, o arme weduwe! om den geringen schijn van uw peningske; *want de Heer weegt de harten*. Maar verhef u ook niet, o verwaande Phariseër! op den schijn glans

1) Dan. 5, 27.

2) Eccli. XXII, 24.

uwer gaven; *want de Heer weegt de harten.*

Als de Heer uwen weg regt bevindt, dan is hij het; niet, als hij u zelve zoo toeschijnt te wezen. Onderzoek u eens ernstig te dezen aanzien, en weeg ook zelf eens uw hart. Wilt gij een Toonbeeld? Zie op Jesus Hart. *Zijne* wegen waren regt, in den eigen en volstrekten zin des woords, en zelfs al zijne wegen. Maar voor ons, laten we toezien; want de Spreuk is overleerzaam:

Alle weg des menschen schijnt hem regt in
zijne oogen;

Maar de Heer weegt de harten.

En wat zal het baten voor zoo velen, die hier veel meenen te doen met de beuzelingen hunner zaken, als eenmaal, voor Gods oordeel, hunne harten gewogen en te ligt worden bevonden!

VII.

Het hart der koningen. De leider van het hart.

Sicut divisiones aquarum, ita cor regis in manu Domini:

Quocumque voluerit, inclinabit illud.

Spreuk, XXI, 1.

Indien het hart des menschen geheel en al door den Alwetenden God doorgrond wordt, dan moet het ons minder verwonderen, dat het ook door den Almagtigen Schepper bestuurd en geleid wordt, gelijk Hij wil. Om ons dit helder te maken schreef Salomon zijne Spreuk:

Het hart des konings is als waterleidingen in 's Heeren hand;

Hij neigt het, werwaarts Hij wil.

In de eerste plaats toch wordt hierdoor zekerlijk aangeduid, dat God *alle* harten in zijne magt heeft. Kan Hij immers zelfs het hart des konings, die aan niemand onderworpen is, naar zijnen wenk geleiden, hoe veel te meer zal Hij meester zijn van alle andere harten? Reeds om deze reden (mogen wij gissen), zal hier *des Konings* hart zijn genoemd. Maar zou dit de eenige zijn? Wij gelooven het niet.

De Heer, zoo als bekend is, draagt eene bijzondere zorg voor de harten der koningen en waakt over hen met eene bijzondere voorzienigheid. Saul, David en Salomon kunnen tot getuigen strekken. De Heer pleegt bovendien de harten der koningen te bezigen, om de volken te zegenen of te straffen. De geschiedenis bewijst het. Ook om deze redenen is dus bij voorkeur van het konings-hart spraak als van het voornaamste in Gods oog en als van het doeltreffendst werktuig van onheil of zegen.

Tot deze gedachten brengt ons insgelijks de gebezigde vergelijking.

Het is immers bekend, hoe de Oosterlingen, met name de Israëlieten, langs de kleine beekjes het water der bronnen plagten af te leiden naar boomen of planten. Geheele tuinen werden op die wijze besproeid, gansche streken daardoor vruchtbaar gemaakt. Met die *waterleidingen* nu wordt de leiding van het hart eens konings vergeleken. Of dit laatste hierbij als eene bron, (eene bron van gunsten b. v.) gedacht is, blijve daargelaten. Maar de *gemakkelijkheid* en het *doel* dier leiding worden er zekerlijk door beteekend.

De *gemakkelijkheid*; want het water vloeit van zelf en uit eigen natuurlijke beweging, zoodra de beekjes zijn gegraven en geopend. Zoo wordt ook het hart niet gedrongen, niet genoodzaakt, maar zachtkens, en volgens zijne natuur en aard, door den Schepper *geleid*.

Het *doel*; want het water besproeit en stort alzoo zegen op de velden, of het wordt tegen gehouden en belet te vloeijen, waardoor de planten verdroren. Zoo wordt het hart der koningen door den Heer geleid, om de volken als 't ware te overstroomen met goederen of met rampen.

In de *hand*, dat is: in *de magt* des Heeren is dus des konings hart, gelijk de beekjes der velden in de magt des besproeijers zijn. Met die hand leidt Hij, buigt of neigt Hij datzelfde hart *werwaarts* Hij wil, of, gelijk het Hebreeuwsch zegt:

Tot (of over) al wat Hij wil, neigt Hij het.

Wat is hieruit te leeren? Voor den Vorst zelve, dat hij alleen dan wel zal regeren, als hij zijn hart door God laat geleiden; voor ons, dat wij meer en eerder tot God moeten bidden, zoo wij eene gunst ook van eene aard-sche mogendheid zoeken te verwerven, dan tot den

koning of diens vrienden zelve; voor allen, dat er geen goed, ja zelfs geen kwaad in de stad of in den staat gevonden wordt, wat de Heer niet heeft verordend of althans toegelaten tot ons heil.

Gave God, dat wij dit wèl onthielden, en dan vooral, als we te veel zouden vreezen voor aardse magten, steeds voor oogen hielden, dat het de Heer is, die alle harten, en ook 's Konings hart tot alles neigt waartoe Hij goedvindt en wil. Wat zouden wij meer aan onzen Vader in den Hemel, dan aan de looze plannen der menschen op aarde denken! Hoe geruster zouden wij in alles ons overgeven aan de goddelijke Voorzienigheid; hoe vuriger met Jesus bidden tot *Onzen Vader, die in de Hemelen is: Vader! uw wil geschiede!*

Wilt gij een leerling van Jesus, een uitstekend leerling van Jesus Hart zijn, o Christen! denk hier dan dikwijls aan. Wenscht gij eene gunst van wien dan ook te verkrijgen? Vertrouw; want 's Konings hart is steeds in 's Heeren hand. Wilt gij iemand der uwen tot het goede, tot zijn pligt, misschien tot God zelve terugbrengen? Bid; en wanhoop niet; gelijk men waterbeken leidt zoo neigt God alle harten, ook uws mans, ook uws broeders hart, werwaarts Hij wil. Wenscht gij uw eigen hart tot iets beters te neigen, dan het tot nu toe gestreefd had? Betrouw; want er is één Hart, het Hart van den Koning der koningen, dat op alle harten een almachtigen invloed heeft. En dat Hart heeft bovendien gezegd; „niemand komt tot den Vader, dan door den Zoon”; maar ook: „als ik van de aarde zal verheven zijn, zal ik alles tot mij trekken”.

Hij heeft het gedaan, Hij doet het nog dagelijks; en zalig hij, die zich door dat hart leiden laat, gemakkelijk, liefelijk en zoet, gelijk de kleine beekjes, die vloeijen werwaarts de goddelijke Besproeijer het wil.

VIII.

De lust des harten.

Unguento et variis odoribus delectatur cor,
et boni amici consiliis anima dulcoratur.

Spreuk, XXVII. 9.

Zalven en allerlei reukwerken verblijden het hart,
En zoet zijn voor de ziel de goede raadgevingen
eens vriends.

Ziedaar den lust der zinnen en des geestes, zoo
als die ter dezer plaatse volgens de gewone vertaling
wordt voorgesteld. Wat balsem en reukwerk op het
natuurlijk leven uitoefenen, dat bewerken de goede
raadgevingen van een opregten vriend voor het leven
des geestes. Gelijk die eerste door zoetheid uitmun-
ten en aangenaam zijn voor het ligchaam; zoo zijn
de vrienden zoet en liefelijk voor de ziel. Eindelijk
zoo als genen het hart, meer in physischen zin, verblij-
den, verkwikken en versterken; zoo geven dezen den
lust, de werkkraft en het leven aan de ziel, terwijl
werkelijk die raadgevingen als een hemelsche balsem
voor dit edel deel des menschen beschouwd mo-
gen worden.

De zin van het oorspronkelijke is hiermede terug-
gegeven, de gansche beteekenis der Spreuk welligt
nog niet. Het luidt daar immers krachtiger:

Zalfolie en reukwerk verblijdt het hart,

Maar zoetheid zijns vriends is beter dan de raad
der (eigenc) ziel;

of: Zoetheid zijns vriends (komt voort) uit raad der ziel:

of: Aldus (verblijdt ook) de zoetheid zijns vriends,
(welke voortkomt) uit (trouwen) raad der ziel.

In elk geval moet wel deze *zoetheid zijns vriends* (dat is : van elken vriend dien iemand heeft), de *zoetheid der lippen* zijn, waarvan elders gesproken wordt 1), dat wil zeggen : het zijn liefelijke en aangename woorden. Wordt deze zoetheid hier *beter* genoemd, dan de raad der eigene ziel, dan wordt zij daardoor aangeprezen, als een goed middel om den geest te verlichten en het hart te versterken, gelijk het begin der Spreuk liet verwachten. Wordt er veeleer regtstreeks gezegd, dat die *zoetheid*, welke hier bedoeld wordt, uit trouwen ziele-raad voortkomt, dan is de zin : dat de zoete redenen des vriends (vermits zij uit den raad der ziel komen) ons altoos verblijden, gelijk *olie* (zoo als het eigenlijk luidt) en reukwerk het hart verheugen.

Opmerkelijk mag het overigens nog heeten, dat *het hart* in deze Spreuk op eene bijzondere wijze schijnt aangeduid te worden als de bron van het *natuurlijk leven*. Het staat in tegenstelling met den *geest* of de *ziel*; en te regt staat het aldus. Want het is niet het ligehaam, dat zich verblijdt, maar de ziel, of met een ander woord: het *hart*, hetwelk dikwerf voor de gansche ziel genomen wordt.

Mogen wij dan zoeken met balsem ons hart te verkwikken, hoeveel te beter zal het zijn onze ziel te verlustigen en te versterken door de zoete raadgevingen eens vriends. Werken de reukwerken wezentlijk weldadig op ons gestel; hoeveel te krachtiger de goede raad op onze ziel. Laten we dus trachten een goeden vriend te zoeken, en als we dien gevonden hebben, zijne nuttige lessen aannemen als heilzame reukwerken en genezenden balsem.

Hier echter, meer dan ooit, zullen wij moeten

---

1) Spr. XVI, 2.

denken aan den besten der vrienden. „*Nooit heeft een mensch zoo gesproken*”, — zeide men van Jesus, toen Hij op aarde leefde. „*Gij hebt de woorden des eeuwigen levens*”, — zeiden tot Hem zijne leerlingen. En Hij zelf sprak onder anderen: „*Mijn juk is zoet; en mijn last ligt. Leert van mij!*”

Aangenamer reukwerk, dan Jesus gebeden, is dan ook op aarde niet opgedragen geworden; zoeter zielebalsem, dan Jesus raadgevingen, zijn den mensch door den Hemel niet geschonken. En of zij voortkomen uit trouwen raad der ziel, of zij gerigt worden tot het binnenste van ons hart; — wie onzer zou daaraan twijfelen?

O Christen mensch, wie ge dan ook zijn moogt, erken en zoek deze immer-vloeiende balsemfontein. Zoek dien balsem, ja, in goede boeken, bij goede vrienden, bij Jesus plaatsbekleeders vooral; maar zoek dien in de eerste plaats ook in den onmiddellijken omgang met Jesus zelve, in zijn H. Sacrament, bij de H. Communie, in zijn altoos geopend Hart; en ik beloof het u, in Jesus naam, gij zult de waarheid der boven aangehaalde Spreuk spoedig ondervinden: Gelijk zalven en allerlei reukwerk het hart verkwikken en verblijden, zoo zal een stroom van hemelschen balsem uwe ziel verfrissen en zalig maken.

II.

SPREUKEN WAARIN HET *GOEDE HART*
WORDT BESCHREVEN.

IX.

Het wijze hart.

Sapiens corde praecepta suscipit:
Stultus caeditur labiis. X, 8.

In corde prudentis requiescit Sapientia,
et indoctos quoque erudiet. XIV, 33.

Homo versutus celat scientiam:
et cor insipientium provocat stultitiam.
XII, 23.

Cor sapientis quaerit doctrinam:
et os stultorum pascitur imperitia. XV 14.

Cor prudens possidebit scientiam:
et auris sapientum quaerit doctrinam.
XVIII, 15.

Cor sapientis erudiet os ejus:
et labiis ejus addet gratiam.
XVI, 23.

Qui sapiens est corde, appellabitur prudens:
et qui dulcis eloquio, majora percipiet.
XVI, 2

Het kan ons niet bevreemden dat wij onder de Spreuken van den *wijzen* Salomon het wijs of verstandig hart zoo dikwijls terug vinden. „*Om de wijsheid en tucht te doen kennen*”, heeft hij immers zijne spreuken vervaardigd; en wat kan meer lof verdienen, dan een wijs hart, dat als van zelf al de andere goede hoedanigheden of deugden bezitten of verwerven zal. Een zijner eerste spreuken laat dit reeds aanstonds uitkomen.

De wijze van harte neemt de geboden aan;
Maar de dwaas wordt door de lippen geslagen, 1)
Of duidelijker, volgens den grondtekst:

Die wijs van harte is neemt geboden aan;
Maar die dwaas van lippen is wordt omgeworpen.
Zin en tegenstelling beide zijn duidelijk.

De waarlijk wijze heeft een ontvankelijk, volgzaam hart; de groote dwaas loopt met zijn hart op de lippen en sluit het voor allen raad of gebod. De laatste loopt in 't verderf, wordt *omvergestort* (letterlijk), juist wijl hij de geboden en goeden raad veracht; de eerste (zoo moeten wij aanvullen) wordt dus behouden door het aannemen van de geboden, en dus gelukkig door zijne volgzaamheid.

Letten wij nog daarop, dat een *wijze van harte* zulk een wijze is, die in wezenlijken en eigenlijken zin, ja bij uitstek dien naam verdient, dan zullen wij ook den dwaas, die hier bedoeld wordt, beter leeren kennen. Het is trouwens zulk een, dien wij een ijdel prater zouden noemen; een zwetser, die van anderen niets aanneemt, zelfs geen goeden raad, veel minder eenige bevelen; die alles alleen weten en een ieder raden wil. Dat zulk een in zijn verderf loopt, ziet een ieder. Men bemerkte echter ook dit, dat dit halfvers op het vorige terugslaat, en dus de *wijze van harte* juist het tegengestelde van zulk een dwaazen snapper is. Hij hoort, hij ontvangt; en wil niet aan een ieder, tegen wil en dank, van het zijne geven. Hij heeft de wijsheid in zijn *hart*; maar een slot op zijne lippen. Kortom, hij is wijs, en

---

1) Spr. X, 8. — De zin van dit laatste (volg. de Vulg.) zal zijn: of: door zijn *eigen* lippen wordt de dwaas gestraft, door de zotte taal die hij spreekt, enz. of: door de lippen *van anderen*, dat is, elke berisping is voor hem een geesel, enz.

toont het te zijn, door nog altoos meer wijsheid te verzamelen. De andere kraamt uit, maar heeft niets van aanbelang; hij, de wijze, bezit alles en bewaart het. Daar komt het gevaar, een storm; de eene valt, de andere blijft door zijne kennis behouden; de wijze staat pal, de dwaas wordt *omvergestort*. Dwaze praters onzer dagen! hoe dikwijls wordt uws ondanks deze waarheid door u bevestigd! Hoe vaak wordt gij omgestort door uw eigen pratzucht en als een domme vogel in uw eigen netten verstrikt!

Dat het *wijze hart* werkelijk de wijsheid in vrede bezit en bewaart, wordt overigens in andere spreuken herhaaldelijk voorgesteld. Zoo luidt er een, volgens de Vulgata:

In 't hart van den verstandige rust de wijsheid,
En alle onwetenden onderwijst zij 1).

Dat wil zeggen: de wijsheid is in het hart des wijzen als in een heiligdom rustend; zij vertoont zich niet te ongepasten tijde; zij is stil en in zoete rust, zonder gejaagdheid of overdreven begeerte om zich te vertoonen; waar het echter noodig is, daar komt zij te voorschijn; daar is zij, als eene zon, die *allen*, ook de ongeletterdsten, verlicht; deelt daar zij, zonder hare rust te verliezen, hare schatten aan allen uit. Aldus volgens de Vulgata. Naar het Hebreeuwsch:

Maar in 't midden der dwazen wordt zij gekend 2), of: In 't binnenste der dwazen maakt zij zich bekend, is de aangegeven zin nog duidelijker te vinden.

Tegenover het *hart des wijzen* staat dan zonneklaar *het midden* (de kring) *der dwazen*, of wel des

---

1) Spr. XIV, 33.

2) Het vrouwelijke gesl. van 't werkw. toont, dat de *wijsheid* Subject is. — De LXX. en And: voegen hier het ontkenning *niet* bij.

dwazen *hart*; tegenover het *rusten* in dat heiligdom, staat het *bekend* of *openbaar worden* te midden der onheiligen.

Het is dus bijna, wat elders luidde:

De wijzen verbergen de wetenschap:

Maar 's dwazen mond is zeer dicht bij de schande 1).

De wijze laat de wijsheid in zijn hart, als op een troon, in vrede heerschen; de dwaas loopt te koop met hetgeen *hij* althans nog van de wijsheid meent te bezitten. In het hart des wijzen is ware wijsheid, maar in volle rust, zoodat men ze dikwijls niet spoedig bemerkt; in het binnenste der dwazen is de schijnwijsheid nooit in rust, maar *doet zij zich kennen*, dat is: wil zij zich overal doen kennen, zoo als ook vroeger reeds gezegd was:

Een wijs mensch verbergt de wetenschap:

Maar het hart des onwijzen reept de dwaasheid uit 2).

Dit laatste verdient inzonderheid onze aandacht; doch ook het eerste mogen wij te dezer gelegenheid uitleggen, om niet tweemaal op dezelfde Spreuk terug te komen.

Er is hier namelijk spraak van een verstandig, eigenlijk *schrander*, kloekzinnig mensch; en dat aan zijn *hart* gedacht wordt, bewijst de tegenstelling met het *hart der zotten*. Zulk een man verbergt, *beïtekt* eigenlijk, de *kennis* of wijsheid die hij bezit, terwijl de dwaas niet alleen niet verbergt, maar *openlijk*, *luidop uitroept* wat hij weet, of liever, meent te weten. Wat verborgen wordt, is wezenlijk *kennis*; wat wordt uitgebazuind: *dwaasheid*, en wel de eigen dwaasheid van den zot zelve. Treffender kon de tegenstelling niet uitkomen.

1) Spr. X, 14. Vgl. XII, 16, 23.

2) Spr. 12, 23.

Maar wie, of liever wat is het nu, dat de *dwaasheid uitroept*? Dit is het treffendste: *het hart zelf*. Immers, „waar het hart vol van is, daar vloeit de mond van over,” en de dwaas, ook zonder het te willen of te weten, zal vertoonen wat in zijn hart is, — geen wetenschap, o neen, die is er niet, maar zotte plannen, ijdele wenschen, dwaze droombeelden, in één woord: *dwaasheid*. Het *schrandere* van het *zotte hart* te onderscheiden is dus gemakkelijk. Let op zijne woorden; want

Een schrandere mensch verbergt (zijn) kennis;
Der zotten hart schreeuwt dwaasheid uit.

Het voorzigtige en het onvoorzigtige hart, beide zijn aldus duidelijk geteekend. En vragen wij nu soms, van waar dan de dwaas al die dwaasheid haalt, waardoor het komt dat zijn *hart* die zothed uitkraamt; Salomon zelf heeft er het antwoord op gegeven. Immers, zoo zegt hij:

Het hart der wijzen zoekt de leering,
Maar de mond der dwazen wordt met onverstand
gevuld 1).

Waarin alwederom de tegenstelling den zin ongemeen opheldert. Een *verstandig hart* toch doet geheel anders als de *mond* van een *dwaas*.

Dat hart des wijzen *zoekt* met alle vlijt naar kennis, doorzigt en leering; en hoe meer het die verwerft, hoe omzigtiger het wordt. Die mond des dwazen integendeel wordt gevoed (*weidt* eigenlijk, of gaat om, 2) met *dwaasheid*, en kan dus wel niets anders dan dwaasheid opdoen en bij gevolg dwaze dingen verkondigen. Dat de mond des wijzen dus ook

---

1) Spr. XV, 14.

2) Zie Spr. XIII, 20.

wijsheid spreken, het hart van den dwaze dus ook dwaasheid zoeken zal, ligt er van zelf in opgesloten. Het kenmerkend teeken blijft voor beiden hetzelfde; en de les kan ons niet ontgaan bij deze Spreuk:

't Verstandig hart zoekt ijverig naar kennis;
De mond der dwazen weidt in dwaasheid. 1)

Het groote *middel*, waardoor de wijze zijne wijsheid verwerft, heeft de Spreukdichter ons insgelijks aangewezen. Het is wel van den eenen kant het *hart* zelf, dat de zaken overweegt, maar van den anderen kant vooral het *oor*, dat de leering overal zoekt en opvangt. Daarom zegt hij:

Een verstandig hart zal wetenschap bezitten.
En 't oor der wijzen zoekt naar leering 2).

Het *oor*, immers ook het zinnebeeld der gehoorzaamheid 3), is hier voorgesteld als de helper van het hart, dat mede door het oor, door de onderrigtingen te hooren, de wijsheid verkrijgt. Het *hart* is de plaats, waarin de wijsheid zetelt. Oor en hart worden dus te regt met elkander verbonden, en de Spreuk is reeds duidelijk genoeg.

Lezen wij echter dezelfde Spreuk in het oorspronkelijke, dan schijnt zij nog klaarder te worden. Zij luidt daar:

't Verstandig hart bezit de kennis,
En 't oor der wijzen zoekt de kennis.

Waarin het woord *kennis*, of *wetenschap* tweemaal herhaald aanduidt, dat over dit *weten* of *kennis bezitten* eigenlijk gesproken wordt. Voeg er bij, dat het woord *bezitten* ook kan beteekenen: *verkrifgen*.

1. Aldus volgen: de Kantteekening en de Vulg. And. lezen: *het aangezigt* weidt (Vgl. Ps. 27, 8).

2) Spr. 18, 15.

3) Ps. 40, 7.

Zoodat ook deze zin ontstaan kan: het verstandig hart (dat dus reeds kennis *bezit*) *verkrijgt* meer en meer *wetenschap*; waarvan dan de reden misschien wordt opgegeven door het volgende: *want* (of dewijl) *het oor der wijzen zoekt naar wetenschap* 1).

In elk geval is het *oor* als hulpmiddel aangeduid. En treffend is voor ons de les, dat het wijze hart de wetenschap bezit, en derhalve dien kostbaren schat als haar eigendom mag beschouwen; een eigendom, die door niets anders overtroffen, een kleinood, dat door niemand weggeroofd kan worden. Het beeld van een *zoekend oor* is niet minder treffend. Overal, waar de kennis te vinden is, staat het open. Altoos, zoodra er te leeren valt, luistert het toe. Als naar den besten der schatten, zoo *tracht het, streeft het* naar de wetenschap, zoekt en zoekt tot dat het vindt en aan het hart den gevonden schat heeft toevertrouwd. Gelukkig hij, die zulk een oor bezit, dat echter alleen door een wijs hart bezeten kan worden.

Meenen wij nu echter niet, dat die kostbaarste schat, de edele wijsheid, in het hart des wijzen verborgen, en, om zoo te spreken, als geheel zonder vrucht zal blijven. Het tegendeel heeft plaats. In het hart *rust* de wijsheid; zij zetelt daar als op haar troon; maar, zoo gaat de Spreukdichter weêr voort:

Des wijzen hart maakt zijnen mond verstandig;
En maakt zijn lippen liefelijk 2).

Dat wil zeggen; gelijk door het oor de wijsheid in het hart komt, zoo komen weêr uit het hart de woorden op de lippen. Het hart leert den mond; en een wijs hart spreekt wijze woorden. De aloude

---

1) Z. A. Lapide.

2) Spr. XVI, 23.

tekst drukt dit misschien nog wèl zoo krachtig uit door te zeggen: *En op zijne lippen vermeerderd het de leering*; maar zoo liefvallig als de Vulgata klinkt dit niet 2). Het behoeft echter niet schooner. Wilt gij welsprekend zijn, zorg vooreerst dat uw hart de wijsheid bezitte. Dit is ten minste een noodzakelijk vereischte; veelal zal het ook alles, zeker zeer veel tot die edele kunst bij brengen; want dit moet altijd waarheid blijven, wat de Heer gezegd heeft:

Het hart der wijzen maakt zijn mond verstandig,
En op zijn lippen vermeerderd het de leering.

Willen wij verder nog weten *waardoor* het hart de leering vermeerderd? Het is: door zoetvloeiende redenen van die lippen te doen stroomen, door zijn verstand als 't ware aan de tong mede te deelen, en die tong als van honig te doen vloeijen:

Want, — vervolgt de wijze man in eene andere Spreuk:

Die wijs is van harte wordt verstandig genoemd,
En die zoet is van uitspraak zal meer verkrijgen 2).

Dat wil zeggen: die voor zich zelve wijs en waarlijk wijs, van harte wijs is, krijgt een goeden naam en mag een *verstandig* man genoemd worden; maar hij, die bovendien zijne wijsheid aan anderen kan mededeelen, vooral hij, die zulks doen kan met zoetvloeiende woorden, zal behalve het algemeene loon, nog veel meer verwerven, veel meer nut stichten, veel meer vruchten van zijne wijsheid plukken.

Nog duidelijker wederom is hier het oorspronkelijke, waar juist dezelfde woorden te lezen zijn, als in de voorgaande Spreuk:

---

1) Zij neemt *lekach* = *acceptio, doctrina* voor *donum* = *gratia*.

2) Spr. XVI, 21.

De wijze van harte wordt verstandig genoemd,
Maar zoetheid *der lippen vermeerdert de leering.*

Dat is: de wijsheid te bezitten is schoon en voortreffelijk, en hij, die haar bezit *is* werkelijk verstandig 1). De wijsheid echter, wil zij veel vruchten voortbrengen, moet geholpen worden door de welsprekendheid. De zoetheid der lippen 2), de zoetvloeiende taal, moet dus hare dienares worden. Zonder deze zou zij werkeloos slapen; met haar zal zij wonderen doen.

Wij hebben dus wederom eene duidelijke tegenstelling: De wijsheid die *in het hart rust*, en het *witen* dier wijsheid; een goeden naam verwerven, en: meer nut stichten. De wijsheid kan in het hart rusten, zonder dat de mond die uitspreekt; de mond kan ze echter niet doen kennen, als de wijsheid in het hart niet rust: *integendeel*, het zal altoos waarheid blijven, dat het hart den mond moet leeren, en dat, zoo het een dubbele pligt is: de wijsheid op te doen, en de welsprekendheid te bevorderen, — gelijk deze Spreuk schijnt te eischen, — de voorgaande Spreuk toch de reden daarvan aangeeft, als zij zegt:

Eens wijzen hart maakt zijnen mond verstandig;
En vermeerdert de leering op zijne lippen.

Een verstandige mond de vrucht van een wijs hart, — wie zou niet wenschen deze gave te bezitten, wie niet werken, om die spoedig te verkrijgen? —

Het voornaamste middel hebben wij vernomen; het is: een *zoekend* oor, dat is: ernst, oplettendheid en ijver om overal en van allen te leeren. De voornaamste Leermeester is echter de *Wijsheid* zelve; en deze is:

---

1) Vocabitur d. i. est. A. Lap.

2) Vgl. 27,; 9 15, 2.

Jesus Christus. Daarom zeide Hij ook: „*Ik ben het Licht der wereld, en gekomen om dat Licht te zijn. Die Mij volgt, wandelt niet in de duisternis. Leert van Mij!*”

Gelukkig hij, die dus, volgens de nu verklaarde Spreuken, zijn oor steeds opent voor de lessen van Jesus, door het zoekend oor Jesus' wijsheid in zijn hart opneemt, in dat hart die wijsheid laat rusten en haar daarna, nu eens als een verkwikkende balsem, dan eens als stroomen van een hemelsch licht, ook voor anderen van zijne lippen laat vloeijen! Gelukkig hij, en gelukkig hij alleen; want de dwaas wordt met dwaasheid gevoed, deelt aan anderen die dwaasheid mede, maar wordt er zelf door omgestort en gestraft.

X.

De bezitter van zijn hart.

Qui abjicit disciplinam, despicit animam suam:
Qui autem acquiescit increpationibus, possessor est cordis.

XV. 32.

Qui tantum verba sectatur, nihil habebit:
Qui autem possessor est mentis, diligit animam suam.
et custos prudentiae inveniet bona.

XIX. 8.

In het hart heeft de wijsheid haren zetel. Wij hebben het onlangs gehoord, en ook zekerlijk in goeden zin begrepen. 1) Het kan ons dan ook geenszins bevreemden, dat dikwijls het *hart* zelf de *wijsheid* beteekent; duidelijker: dat het woord *hart* voor *wijsheid* gebezigd wordt. In dien zin zegt Salomon:

Die de tucht verwerpt veracht zijne ziel;

Maar die de berispingen aanneemt, bezit het hart. 2)

Tucht en *bestrafing* beteekenen hier ééne zaak. Een verwerper der tucht wordt dus tegengesteld aan een luisterend, gehoorzaam man. Een gering-schatter zijner ziel (d. i. van zich zelven) staat tegenover een bezitter van zijn hart. Wij kunnen er uit afleiden, wat *dit hart* moet beduiden.

De tucht immers, die hier geprezen wordt, is *de tucht des levens*, dat is: de tucht die ten leven leidt. 3)

Het is klaar, dat men grootelijks zich zelven gering acht, als men dit hooger leven versmaadt. 't Is even zeker, dat men verstandig handelt door te

1) Vgl. Spr. II, 10.

2) Spreuk. XV, 32.

3) Ibid. Vs. 31.

luisteren naar die tucht. Hierom veelligt vindt men deze spreuk ook aldus vertaalt, naar het Hebreuwsch:

Die de tucht verwerpt, veracht zich zelve,
Maar die naar de berispingen luistert, *krijgt verstand.*

De zin blijft dezelfde; maar de gewone vertaling is niet alleen meer letterlijk, doch ook schooner. *Qui acquiescit*, zegt zij, *die berust bij de berispingen*, dat is: die de *bestrafing* (de tucht zelve waarvan spraak was) hoort, *bezit het hart*. Hij bezit het nu reeds, door zich zelve te overwinnen en de bestraffingen met ootmoed aan te nemen; hij zal het meer en meer bezitten (*verkrijgen*), wijl natuurlijk elke berisping, goed aangenomen, hem beter zal maken, en in hem de eene fout na de andere zal doen verdwijnen. Immers, wat de ploeg voor den akker is, de hark voor den tuin, de vijl voor het ijzer, de smeltkroes voor het goud, de wan voor het koren, de toom voor het paard, de roede voor den knaap; dat is de tucht of de bestrafing voor den mensch, die met fouten behebt en met zondige hebbelijkheden beladen is. Door die tucht wordt hij zijne driften meester, en aldus *heer van zijn hart*. Door die tucht leert hij allengs zijne kwade neigingen en begeerten onderdrukken en intoomen, zijne goede verlangens matigen of geleiden, en wordt hij aldus een ware *beheerscher, een koning van zijn hart*.

Al het geluk, dat hierin gelegen is, aan te toonen, behoort niet tot deze plaats en zou ook boven onze krachten zijn. Maar wilt gij wederom een nieuw bewijs van de zorg des Heeren aan zijne heilige Boeken om onzentwil besteed? Lees dan eene tweede Spreuk, op eene geheel andere plaats, en zeker zonder

den minsten samenhang met de nu verklaarde, opgeteekend. Hier was spraak van den onverstandige die de tucht versmaadt en daardoor zelf te kennen geeft, dat hij *zijne ziel gering acht*. Daar luidt het :

Die het gemoe l bezit, bemint zijn ziel,
En de bewaarder der verstandigheid zal 't goede vinden 1);

Waar insgelijks de grondtekst heeft:

Hij, die het hart bezit, bemint zijne ziel,
Die de verstandigheid waarneemt, vindt het goede.

Waarin ongetwijfeld het tweede lid: de *verstandigheid waarnemen*, en *het goede vinden* eene verklaring van het eerste geeft: *een hart verwerven*, en *zijne ziel lief hebben*. De zin kan dus zijn: „Die verstand verwerft is minnaar zijner ziel; Die verstand bewaart vindt alle heil”. Waarvan het tweede als redegevend kan genomen worden: *want juist* door de verstandigheid in acht te nemen (gelijk de tekst luidt) zal die verstandige het goede vinden. 2) Wij kunnen echter ook strenger houden aan de woorden en door het *bezitten van een hart*, zeker wel een *verstandig* hart, maar toch mede dit geheele hart met al zijne begeerten en neigingen verstaan.

Nog heerlijker sluit zich dan deze aan de voorvermelde spreuk aan; b. v. op deze wijze:

Hij, die de tucht verwerpt, acht zijne ziel gering,
Die de bestraffing hoort, bezit het hart. —

Hij, die het hart bezit, bemint zijne ziel;
Neemt het beleid in acht, om alle goed te vinden.

---

1) Spr. XIX, 8. De vulg. qui possessor est *mentis*.

2) And. Hij neemt de verstandigheid waar, om het goede te vinden; wat er in schijn ook staat, doch vergelijk Spr. 18, 24. aangaande den vorm der zeggingswijze.

Allertreffendst is in elk geval het *heer en meester van zijn hart zijn* mede uitgedrukt. Dat zulks, naar de wijze van opvatten der Hebreuwen, inzonderheid door het *verstand* geschiedt, hindert niet. Ook bij ons heeft *het bezitten des harten* eene verhevener beteekenis. En als wij elders hooren, dat „*de zachtmoedigen het aardrijk bezitten*”, en dat wij *door de lijdzaamheid onze zielen moeten bezitten*; 1) dan kan het ons niet vreemd meer voorkomen, dat wij door verstandig te zijn ons hart, en wederom door heer en meester van ons hart te zijn, het verstand zullen bezitten.

Heil dus hem, die de tucht niet versmaadt, en bij gevolg het hooger heilig leven der ziel niet veracht; driewerf heil, zoo hij integendeel die tucht aanneemt (alle berispingen met gedweehheid aanhoort), en daardoor heer en meester van zijn eigen hart weet te worden. Ach! hoevelen, die veel bezitten, zijn veeleer slaven dan meesters van hun hart, worden daarom door de terecht zoogenaamde *hartstogten* rondgeslingerd, en vinden de ware zaligheid nooit. Hoe weinigen bezitten hun hart en mogen dus met alle reden den naam van verstandigen dragen! Wilt gij verstandig en daardoor gelukkig zijn, o, verwerp dan de tucht niet, maar luister naar de bestraffing. „*Neemt mijn juk op u, zegt Jesus, en leert van Mij*;” en elders door den Apostel: „*zijt gij buiten de tucht, dan zijt gij geen kinderen.*” 2)

1) Mt. V.

2) Mt. XI. Hebr. XII, 8.

XI.

Het gezond, bedaard of geregeld hart.

Vita carniū, sanitas cordis:

Putredo ossium, invidia.

Spreuk. XIV, 30.

De gezondheid des ligchaams, aan wien dan ook, als een schat aan te prijzen, is niet noodig. De sterkte en frissche veerkracht der ziel wordt helaas! dikwijls minder geacht, door de ware wijzen evenwel op den hoogsten prijs geschat. Opdat wij beiden hoogschatten, en den tweeden nog boven dien eersten schat stellen zouden, spreekt de Heer in het Boek der Spreuken aldus:

De gezondheid des harten is het leven des vleesches;
De verrotting der beenderen is de nijd.

Zoodra we dit hooren, denken we natuurlijk aanstonds aan ons ligchamelijk hart, dat als de bron van het natuurlijk leven wordt aangezien. Van diens gezondheid toch hangt zeer veel af, en door zijne ongesteldheid wordt de gansche mensch ontsteld. Daarom zelf had de wijze Salomon reeds te voren, zoowel in zedelijken als natuurlijken zin, gewaarschuwd:

Bewaar uw hart met alle waakzaamheid;
Want daaruit komt het leven voort 1).

Derhalve ontleent hij ook nu te dezer plaatse aan het natuurlijk hart zijn beeld, als hij ons met nadruk niet zoo zeer op de natuurlijke maar vooral op de zedelijke ziekten van dat hart wil wijzen. En wij zeggen niet zonder opzet: de zedelijke ziekten.

1) Spr. IV, 21. Of: aldaar zijn 's levens wellen.

Letten wij alleen op de gewone vertaling, dan is de zin wel niet zoo duidelijk, als hij dit in den aanvang schijnt. Maar een blik op den grondtekst doet terstond een licht opgaan. Door *gezondheid* immers is hier niet enkel de lichamelijke welstand des harten gemeend, maar veeleer de zedelijke. Het tegengestelde *Nijd* doet zulks nog meer uitkomen. Beide woorden hebben overigens eene eigenaardige beteekenis.

Het eerste beduidt niet zoo zeer: *heeling*, genezing, gezondheid, als wel: *gelatenheid*, rustige en bedaarde gezindheid, zachte gemoedsstemming. 1) Het tweede wijst op eene hevige opgewektheid, eenen hartstogtelijken ijver, eene gejaagdheid der ziel of des harten, zoo als vooral *de nijd* of de ijverzucht is.

Door deze eenvoudige opmerking is de gansche tegenstelling verklaard. Wij kunnen nu immers de geheele Spreuk aldus opvatten:

Leven des ligchaams is, een zacht (geregeld) hart;
Maar nijd,—verrotting der beenderen.

Een bedaard, bezadigd, welwillend, of liefst een zacht, rustig en onbewogen hart wordt aldus tegen een hartstogtelijk bewogen gemoed overgesteld. Het gansche ligchaam ondervindt van het eerste den heilzamen invloed; hetzelfde ligchaam wordt door het tweede tot in den grond toe, tot in het merg der beenderen, gekweld en bedorven.

De rust des harten doet het groeijen; de onrust kwijnen. De zachte bedaardheid, vooral de bedaarde welwillendheid jegens allen, maakt zelfs zijne natuurlijke krachten altoos sterker en sterker; de booze driften, inzonderheid de ijverzucht en kwaadwillendheid, matten het integendeel af, en doen het uiteren tot verrotting toe.

1) Vgl. Spreuk XV, 4. *Lingua placabilis (lenis, benigna)* tegengesteld aan de *lingua immoderata*, en Eccl. X, 4.

Het *nijdige* hart is op die wijze even krachtig als het *zachtbedaarde* en *welwillende* geteekend. Gelijk het laatste het leven geeft; zoo het eerste den dood. En waardoor? Door, — even als het natuurlijk hart de sappen des ligchaams, — al de levenssappen der ziel te doen vloeijen, of te bederven.

Het geschiedt ook zoo werkelijk. Een gelaten, te vreden, en in alles aan God overgegeven gemoed plukt bloemen van de doornen. Een nijdig en ijverzuchtig hart verteert zich zelf. — *De nijl*, hebben reeds de Ouden gezegd, — *is de regtvaardigste ondeugd*; terstond kwelt zij den nijdige zelve. Het zacht bedaarde hart daarentegen is voor zich zelf de belooning. — Kort: het nijdige hart verkeert alles in venijn, zelfs de zaligheid van anderen; het zachtbedaarde voedt zich met honig, zelfs uit de giftigste planten.

Niets zou ligter zijn, dan deze waarheid door voorbeelden te bewijzen, door beschouwingen op te helderen; doch wie heeft die noodig? Die bedaarde van hart is, weet het door ondervinding; wie den nijd plaats geeft, heeft het bewijs; meer dan het bewijs, heeft den adder die het hem herinnert in zijn hart.

Ach, mogten wij er bijvoegen, dat die vreeselijke, hatelijke nijd dan ook zeer zeldzaam op ons aardrijk is!

Konden wij zeggen: dat alle menschen de gezondheid der ziel ten minste evenzeer als die des ligchaams achten! Doch waarom ook niet gebleven bij onze Spreuk, die immers alleen waarschuwt tegen de straf: het hart, dat den nijd voedt, is aan de verrotting ter prooi.

XII.

Het vrolijke hart.

Cor gaudens exhilarat faciem :
in moerore animi dejicitur spiritus.
XV, 13.

Animus gaudens aetatem floridam facit;
Spiritus tristis exsiccat ossa.
XVII, 22.

Ommes dies pauperis mali:
Secura mens quasi jure convivium.
XV, 15.

Lux oculorum lætificat animam :
fama bona impinguat ossa.
XV, 30.

Dat een vrolijk en opgeruimd hart een der grootste geschenken des hemels is, betwijfelt niemand. Zie hier wat de H. Geest, in een viertal Spreuken, ons daaromtrent geleerd heeft.

Een hart dat vreugd bezit maakt het aangezigt blijde;

Door de smart der ziel wordt de geest ter neêr geslagen; 1)

Een hart dat vreugd bezit maakt het leven bloeiend;
Een neergeslagen geest verdroogt de beenderen. 2)

Al de dagen des armen zijn kwaad:

Een gerust hart is als een gedurige maaltijd. 3)

Het licht der oogen verblijdt het hart,

Een goede tijding maakt het gebeente vet. 4)

---

1) 15, 13.

2) 17, 22.

3) 15, 25.

4) 16, 30.

De *oorzaak* zoowel als de *werking* van een vrolijk hart zijn hierdoor aangegeven. Beginnen wij met het laatste vers, waarin een der oorzaken voorkomt. Naar het oorspronkelijke is er spraak van een *lichtglans* der *oogen* waardoor wel bedoeld is: het vrolijke uitstralen van een liefdevollen blik, die eene zoete werking heeft op elk hart, inzonderheid op een bedroefd en lijdend gemoed. 1) Het puntige der tegenstelling springt dus aanstonds in het oog.

Het oog is de spiegel des harten. Een *vriendelijke blik* is dus eene goede tijding van het eene hart voor het ander; en daartegenover staat derhalve *de goede tijding* van het tweede verslind, dewijl in 'talgemeen eene aangename mare als een verfrisschend water voor den dorstige is. 2)

De *blijdschap des harten* beantwoordt aan den *groei der beenderen*; dat is: *de blijdschap* aan een *groei en bloeijen* van den ganschen mensch; en het *hart* (als het middelpunt en het voornaamste), beantwoordt aan *de beenderen*, of het binnenste, de kracht en steun van den ganschen mensch.

De zin volgt nu van zelf, en komt nog meer uit als wij den grondtekst vertalen:

Een vriendelijke blik verblijdt het hart,
Goede tijding voedt rijkelijk het gebeente.

Wèl hem dus, die eene goede tijding in den reinen blik van een vrienden oog mag lezen. Driewerf heil, zoo hij in droefheid, als in dien spiegel, het medelijdend vrienden hart aanschouwt. De lichtglans der oogen is dan liefdelijk als de opkomende dageraad voor den verdoolden nachtwandelaar, schoon als het morgenlicht voor ieder hart, heil- en vreug-

---

1) Vgl. XVI, 15.

2) Volgens Spreuk 25, 25.

despellend als de heldere zon, wanneer zij eensklaps door dikke wolken ons vriendelijk toelacht.

Maar is dan het blijde hart zulk een overgrootte schat? Zonder twijfel; en het is dit juist wat in de andere Spreuken wordt uitgedrukt. De *eerste* toch luidt, misschien nog beter op deze wijze naar het oorspronkelijke terug gegeven:

Een vrolijk hart maakt het aangezigt blijde,
Maar door de smart des harten wordt de geest
verslagen.

Of, veelligt nog juister: een hart, dat blijde is, maakt het aangezigt *liefelijk*, 1) heldert het op, terwijl *bij* smart en kwelling des harten de geest neêrgeslagen, en dus het gemoed bedrukt en wederom daardoor het gelaat gansch droevig is.

Een opgeruimd hart wordt derhalve gesteld tegenover een kommervol hart, een opgeruimd gelaat tegenover een neêrgeslagen geest, waardoor straks van zelf het aangezigt bewolkt wordt. En welk een overgrootte zegen een vrolijk gelaat voor den mensch zelve is, voor zijne vrienden, voor alle menschen, — behoeven wij in 't breede niet te betoogen.

De tweede Spreuk bewijst overigens dezelfde waarheid volkomen.

Een vrolijk hart maakt het leven jeudig,
Een treurige geest verdroogt de beenderen.

Waarin wederom (naar den grondtekst) *het blijde hart* tegen den *verslagen geest* wordt overgesteld; terwijl het *goed maken* (zoo als het heet) van den *leeftijd*, of het *ligchaam*, of de *gezondheid*, of de *medicijn* (volgens verschillende vertalingen) het *uitdroogen van het gebeente* tot tegenhanger heeft. Vertalen wij ook met anderen:

1) Aldus Spr. VX, 2. (Vgl. 30, 29. Is. 23, 16.)

Het vrolijk hart maakt de genezing goed. 1)

Maar een verslagen geest doet het gebeente verdorren;

de zin verandert in het wezenlijke niet; en wat elders gezegd is: „een gezond hart is het leven des lichaams,” vinden wij hier dan voltooid, „dat gezonde hart is *het vrolijke hart*”.

Kan het ons verder bevreemden, dat dit vrolijke hart het *goede hart* is? — Wij begrijpen dus nu ook te beter de derde der aangehaalde Spreuken, waarin het *goede hart* wordt aangeprezen. Immers, zoo luidt het daar:

Al de dagen des bedrukten zijn kwaad;

Maar het goede hart is als een gedurige maaltijd.

Al de dagen des bedrukten, die onder zijn leed is *gebogen*, en innerlijk vol kommer en weemoed zijn leven doorbrengt, — zij wijzen op een *droevig hart*. Wat zal het *goede hart* anders dan een *vrolijk hart* zijn? — Al de dagen des bedrukten zijn kwaad, zij schijnen hem althans kwaad te zijn, als hij zijn oog niet hooger weet te verheffen en zijne rampen om Gods wil te dragen; waarvan kan anders voor het goede hart, dan van *onophoudelijk goede dagen* gesproken worden? — En wat zegt ook anders het treffend beeld aan een *altoosdurende maaltijd* ontleend? — Het is immers het gewone beeld der vreugde, zelfs der hemelsche vreugde.

Heil dus hem, die een *goed*, dat is een *vrolijk*, maar *in* en *door* God vrolijk hart bezitten mag? *Secura mens*, zegt de Vulgata, *een gerust gemoed*; en zulk een gemoed is alleen datgene wat zonder zonde is, voor zoo verre dit de mensch wezen kan, datgene wat ook alleen in waren zin een *goed hart* heeten mag. Heil

---

1) Vgl. Os 5, 13.

hem, die dit bezit; want hij leeft in gedurige vreugde en heeft reeds op aarde een voorsmaak des hemels.

Daarom zeide ook het goede, het beste onder alle harten tot zijne leerlingen: „Ik beschik u mijn Rijk, opdat gij etet en drinket aan mijne tafel.” Daarom wilde Hij dat hunne blijdschap volmaakt zoude zijn, en dat zij nooit, gelijk de huichelende Phariseën, een droevig gelaat zouden toonen 1). Gelukkig de mensch, die ook hierin Jesus' Hart navolgt, en door een opgeruimd hart met een opgeruimd gelaat duizenden gelukkig weet te maken.

---

1) Mt. 6, 16.

XIII.

Het geregt, en onschuldig hart.

Mens justi meditatatur obedientiam:

Os impiorum redundat malis.

XV, 28

Qui diligit cordis munditiam,

Propter gratiam laborum suorum habebit amicum regem.

XXII, 11.

Cor iniqui inquirat mala:

Cor autem rectum inquirat scientiam.

XXII, 21.

Het hart des goddeloozen zoekt het kwaad,
Maar een regtschapen hart zoekt wijsheid 1).

Deze Spreuk, die alleen in de Vulgata te lezen staat, heeft weinig ter opheldering noodig. Het *regte* hart is het hart der geregten; wat zal het anders dan wijsheid, of kennis zoeken? Hoe anders dan immer voorwaarts langs regte wegen wandelen? — Er volgt nog uit, wat overigens reeds genoegzaam van elders bekend is, dat al de *kwade dingen (mala)*, door het booze hart gezocht, niets anders dan *dwaasheid* zijn. Er ligt nog in dezelfde Spreuk uitgedrukt: dat elk hart *zoekt*, altoos zoekt, en dat het hart der boozen, *niet regt* zijnde, geen regte dingen, en het hart der geregten, altoos *regt* zijnde, geen dwaze dingen zoeken zal. In 't kort dus: de booze zoekt zich zelve, niet God, en daarom, in den regel, slechts *kwade zaken*; de geregte zoekt God, niet zich zelve, en deswege, als zoodanig, steeds goede dingen. Het laatste is de wijsheid zelve: het eerste kan niet anders dan dwaasheid zijn.

Doch het blijft bij dat eenvoudig zoeken en stre-

---

1) Spr. 27, 21.

ven niet. Neen: waar het hart vol van is, daar vloeit de mond van over, en daarom lezen wij ook hier wederom in het Boek der Spreuken:

Het hart van den geregte denkt op gehoorzaamheid,
De mond der boozen loopt over van alle kwaad 1).

Waardoor zeker wordt te kennen gegeven, hoe het hart der braven zich voorbereidt tot de vernedering, tot eene ootmoedige onderwerping, en niet tot alle soort van tegenspraak of lastige bedilzucht; terwijl het hart der goddeloozen, gevuld met *alle kwaad* dat het *gezocht* had, nu ook niets dan allerhande kwaad kan voortbrengen en spreken.

Naar den grondtekst is de tegenstelling nog klaarder en ligter te vatten. Men kan dien wedergeven: 't Hart des regtvaardigen denkt om te antwoorden; Maar der boozen mond stort overvloediglijk kwade dingen uit.

Het hart des geregten is vol wijsheid; en toch bedenkt het zich, *peinst in stilte na* om wèl te spreken en goede dingen van de lippen te laten vloeijen. Het hart des boozen is vervuld met kwaad, en doet, zonder nadenken, al dat onheil *opwellen* als uit eene bron, die hij maar niet kan tegenhouden. Welk een verschil! Maar ook welk een onderscheid in belooning of straf!

Het booze hart wordt aan de boosheid der lippen gekend; het goede is eveneens kenbaar en als ware het zichtbaar door de bevalligheid en duidelijkheid der woorden. Ja, nog meer, volgens eene andere Spreuk 2); want hij:

Die de zuiverheid des harten lief heeft,

Zal, om de bevalligheid zijner lippen, den Koning tot vriend hebben.

---

1) Spr. 15, 28.

2) Spr. 22, 11.

Of, naar eene andere vertaling, meer overeenkomstig met het Hebreeuwsch:

Die met een zuiver hart bemint,
Wiens lippen liefelijk zijn;
Diens vriend is de Koning 1).

En wie is het, die *rein van harte* bemint, zoo niet de geregte? Welk hart kan ook betere welsprekendheid bezitten, dan het regtschapene, opregte hart, dat gevoelen kan wat het wil uitdrukken, en zuiver uitspreekt wat het gevoelt? — En is dit waar, voor alle waarlijk wijze en goede raadgevers der koningen dezer aarde, waarop de Spreuk veellig betrekking heeft 2); hoeveel te meer zal het waarheid zijn bij den Koning der koningen, die niet de woorden telt, of de uiterlijke bevalligheid in acht neemt, maar *de harten weegt*, en hunne reinheid tot in het diepste doorschouwt.

Om Dezen tot vriend te hebben, moet het hart zuiver zijn; het moet beminnen met eene zuivere hemelreine liefde. 't Is waar, ook de liefelijkheid der woorden wordt gevorderd; maar deze zal gemakkelijk volgen. Straks nog hoorden wij: het geregte hart zoekt wijsheid; en het denkt na om te antwoorden; terwijl alleen de mond der boozen dwaasheden verkoopt. Met een rein hart beminnen, en liefelijke woorden spreken, gaat dus zeer ligt samen; en hij, die het ééne heeft, doet zeer ligt het andere. In elk geval, heil hem, wie beide verrigt; want *zijn vriend is de Koning*.

Welk hart wederom bij uitnemendheid het regte, reine hart heeten moet, is geen raadsel. „*Zalig*, heeft Hij gezegd, *die rein van harte zijn, want zij zul-*

1) And. and.

2) Vgl. Spr. 16, 13.

len God zien." „Zalig zij, die honger en dorsten naar de regtvaardigheid; want zij zullen verzadigd worden"! „De wijsheid zoeken, op de gehoorzaamheid nadenken, de reinheid des harten liefhebben", — o laten we dit van Hem leeren, die ons daarom een hart in den boezem schiep, opdat het gelukkig zou willen, en ons daarom *zijn* Hart geschonken heeft, opdat het gelukkig zou kunnen worden. Zoekt, o goddeloozen! zoekt en spreekt, zooveel gij wilt, het kwaad; wij willen God zoeken, en daarom de wijsheid en deugd, opdat onze vriend zij *de Koning*.

III.

SPREUKEN OVER HET *KWADE HART*.

XIV.

Het nietswaardige hart,

Argentum electum, lingua justi:
Cor autem impiorum pro nihilo.
Spreuk λ. 20.

Niets natuurlijker in het Boek der Spreuken dan het feit, dat niet alleen het goede hart nu en dan beschreven, maar ook het *booze* hier en daar geteekend wordt. Ja, dit zelfs, dat reeds van den aanvang af het hart der boozen als van weinig of geener waarde wordt voorgesteld, mogen wij natuurlijk noemen. Het puntige der tegenstelling tusschen het goede en booze verdient echter, ook hier wederom, onze bijzondere aandacht.

Volgens de *Vulgata* luidt de Spreuk:

De tong van den regtvaardige is uitgelezen zilver;
Maar het hart der goddeloozen is van geener waarde.

Het oorspronkelijke komt er geheel meê overeen, indien wij slechts acht geven, dat werkelijk door het laatste Hebreuwsche woord: *is als weinig*, dat is: als eene geringe, nietige zaak, — de volkomen *nietigheid* en nietswaardigheid van het booze hart, volgens eene gebruikelijke en bij de Hebreuwen zeer gewone spreekwijze, wordt uitgedrukt.

De reden der uitgekozen tegenstelling kan evenmin duister schijnen. De *tong* en het *hart* worden vaak naast elkander geplaatst. De *tong des gerechten* ver-

klaart hier: *het hart des boozen*. Wat op de tong is komt uit het hart; wat in het hart is komt op de tong. Zoo is het gewoonlijk, volgens eene andere Schriftuurplaats: *Het hart der dwazen is in hunnen mond; maar de mond der wijzen is in hun hart!* 1) Zoo zal het dus insgelijks bij den regtvaardige en den booze zijn.

Wilt gij dus het hart der boozen kennen, let op hunne woorden. Wenscht gij te weten, wat de woorden der boozen waard zijn; — let op hun hart. En wat zult gij vinden? Dat de tong der geregten van een hoogen, onschatbaren prijs is, als uitverkoren, gelouterd, blank en zuiver zilver. Want dit is de zin der vergelijking; daar een *beproefd*, gezuiverd en van alle onedel schuim gereinigd zilver een *allerkostbaarst* metaal daarstelt. Het hart der geregten, dat zulke reine en kostbare dingen voortbrengt, de bron zelve, waaruit ze vloeijen, moet dus insgelijks zeer rein en allerkostbaarst wezen.

Hiertegenover staat nu *het hart der boozen*. Het is als niets, letterlijk als weinig, dat is *van weinig*, van geener waarde. Het is het tegendeel van gelouterd zilver, — wij mogen dus denken, het is als het *schuim* zelf, en als de onedele stoffen welke men wegwerpt en veracht.

En bedenk nu, dat zulk een hart in hunnen mond is, dat de mond uit de volheid van zulk een hart spreekt; wat zal er volgen? Het tegendeel van hetgeen wij straks hoorden bij den geregte; en derhalve: onreine woorden, wanklanken, dwaasheden, of ten minste nietswaardige beuzelingen, zoo als alleen uit een nietswaardig hart kunnen vloeijen.

Wat zal ons besluit zijn? — Dat wij de woorden der Wijzen en hun hart zullen hoogachten, gelijk

---

1) Eccli. 21, 29.

wij een kostbaar metaal achten en zoeken; dat wij het hart en de woorden der boozen integendeel zullen verafschuwen, gelijk wij het schuim, van het zilver afscheiden, wegwerpen en verachten.

Ten minste, zoo moest het zijn; en dat het helaas! vaak anders is onder de menschen, dit is eene onvergefelijke dwaasheid.

Let, zoo gij u in eens overtuigen wilt, op Jesus, en zie eens welke kostbare woorden, kostbaarder dan alle gelouterd zilver, van zijne lippen vloeijen. Bedenk hoe die hemelsche klanken voortkomen uit zijn goddelijk Hart, en vergelijk daarmede, zoo gij het onderscheid gevoelen wilt, de nietswaardige woorden uit de nietswaardige harten zijner vijanden. „*Mijne woorden*, zegt Hij, *zijn geest en leven.*” Wat moet zijn Hart niet zijn? „Hun hart, laat Hij elders propheteren, *is ijdel.*” Wat kunnen hunne woorden wezen?

O, mogten wij allen leeren ons hart aan dat van Jesus gelijkvormig te maken, om ook woorden te spreken, die kostbaar zijn, als uitgelezen zilver!

XV.

Het onverstandig hart. Zonder hart zijn.

In labiis sapientis invenitur sapientia;
Et virga in dorso ejus qui indiget corde.
X, 13.

Qui despicit amicum suum indigens corde est:
Vir autem prudens tacebit.

XI, 12.

Labia justi erudiunt plurimos:
Qui autem indocti sunt, in cordis egestate moriuntur.
X, 21.

Zonder hart zijn zou bij ons een gebrek aan moed aanduiden. Bij de Hebreuwen was dit eyenwel anders, en beteekende het regtstreeks den *onverstandige*, daar het hart als de zetel der wijsheid werd aangezien. Van daar, dat in menige Spreuk het *gebrek aan hart* tegenover den wijze of de wijsheid geplaatst is.

Zoo lezen wij bij voorbeeld:

Op de lippen des verstandigen wordt wijsheid gevonden,

Maar op den rug des *verstandeloozen* de roede.

Waar eigenlijk in het tweede lid gelezen wordt: Op de tong van hem *die geen hart heeft* — de roede, dat is: wordt de tuchtroede gevonden.

De verstandige, van wien gesproken wordt, is diegene die wèl weet te *onderscheiden*, die derhalve niet anders dan wijze en stichtende dingen spreekt, zoodat men wederom, gelijk vroeger reeds gezegd is, *op zijne lippen zijn hart vindt*, aan zijne woorden, de wijsheid, die in dat hart zetelt, erkent.

De man *zonder hart* is dus gevolgelijk de mensch zonder verstand. Hem treft de tuchtiging, die hem toekomt, en zulks juist dewijl hij geen *hart*, dat is

geen verstand bezit, en derhalve niet de wijsheid maar de dwaasheid, dwaze dingen, van zijne lippen laat afvloeijen. Misschien hadden wij dan ook verwacht, dat hier volgen zou: „de dwaasheid wordt gevonden op zijne lippen”; maar juist daarom, om ons te verrassen en het eigenaardige van den Spreukstijl te doen uitkomen, volgt er iets anders: *de roede wordt gevonden op zijnen rug*. De zin hiervan kan dus deze zijn: de *straf* blijft niet uit, zij volgt spoedig 1); en het doel schijnt te wezen ons te onderrigten, dat wij den dwaas even spoedig als den wijze kunnen herkennen, den wijze aan zijne *woorden*, den dwaas aan de *straf*, welkdanige dan ook, die hem spoedig treft.

Wij hebben dus: eenen verstandige, die een hart heeft, zijn hart bezit; en eenen onverstandige, die er geen heeft. Wij hebben: een erkennen van dien wijze aan zijne woorden, en een erkennen van dien dwaas aan de straf. Wilt gij dus zien of bij iemand ware wijsheid is, let inzonderheid op de redenen, die hij voortbrengt. Merkt gij geen verstand in zijne woorden, let dan maar wèl op, gij zult spoedig zien dat hier of ginds de straf op de -ijdele praat volgt, dat is: *de roede op zijnen rug*.

Wij mogen echter niet denken, dat het hart des wijzen tegenover hem, die geen hart heeft, alleen aan zijne woorden kan herkend worden. Het wordt even dikwijls en even duidelijk aan zijn *zwijgen* gekend. Daarom is ook deze waarheid door Salomon uitgesproken. Immers, zoo zegt hij:

Die zijnen naaste veracht, is zonder hart,
Maar de voorzigtige man zwijgt. 1)

1) Vgl. 26, 3 en 19, 29 waaruit blijkt, dat er van de *straf* spraak is.
2) XI, 12. De Vulg. heeft: *Vriend*, doch dat is = naaste. Z. Deut. 19, 4 en 11, 5. (Vgl. 't Hebr.)

Waarvan de zin is, vooral volgens den grondtekst: Een man van *groot verstand* (een man der onderscheidingen of kennissen), weet te zwijgen nopens zijnen naaste, veracht hem niet door woorden of trotsche gebaren; maar een onverstandige (een man zonder hart) veracht den naaste *door woorden*, spreekt verachtelijk van hem, en toont werkelijk, reeds daardoor alleen, zijn onverstand. Het herkenningmiddel ligt dus wederom in de woorden des eenen, en in het voorzigtig stilzwijgen des anderen. Er blijkt echter tevens uit, hoe het onverstandige en het onvoorzigtige hart één en hetzelfde zijn. Die verstandig is, is ook voorzigtig, en zwijgt op zijn tijd. Die *zonder hart*, dat is: onverstandig is, is ook onvoorzigtig, en spreekt, waar het volstrekt niet betaamt, ten nadeele des naasten. Ach! hoeveel menschen doen dit laatste, en zijn dus werkelijk *zonder hart*, onverstandig! Hoe weinigen weten wèl te zwijgen, en mogen dus tot de ware verstandigen worden gerekend.

Eene derde Spreuk is nog treffender dan de twee voorgaande. Zij luidt in de Vulgata:

De lippen des regtvaardigen onderrigten vele (menschen),

Maar die onwetend zijn, sterven in armoede van hart.

Doch treffender volgens het Hebreeuwsch:

De lippen des regtvaardigen voeden er velen,
Maar de dwazen sterven door gebrek aan *verstand*.

Aan hart, luidt het eigenlijk, maar dat is: *verstand*, zoo als gezegd is. Het *herkenningmiddel* en de *straf* zijn dus wederom aangeduid. En let wèl op: de *wijze* is hier de regtvaardige; de dwaas is dus de booze, de zondaar. De wijze leeft niet alleen

zelf van den schat zijns harten; hij *voedt* (of *weidt* eigenlijk) ook anderen en wel *velen* uit den overvloed zijns harten, met zalige en heilrijke lessen. De dwaas integendeel kan niet alleen geen anderen voeden, hij moet zelf vergaan, zelf sterven, bij gebrek aan geestelijk voedsel; hij komt om door zijn eigen onverstand, en bij *gebrek aan hart*. Hoe treffend is deze tegenstelling! Hoe schoon het hart des geregten, dat gelijk is aan eene vruchtbare weide, en daarom overvloedig voedsel voor zich en voor velen van zijne lippen laat vloeijen! Maar hoe nietswaardig ook het hart des dwazen, — zoo goed als of het geen hart meer was, — waarin behoefte heerscht, hongersnood, het uiterst gebrek, ja, waarin de dood als het noodzakelijk gevolg, weldra heerschen zal!

Beware ons de Hemel voor dit *gebrek aan hart*, voor het ellendig en allerrampzaligst onheil der *dwaasheid*!

XVI.

Het verkeerde, valsche hart.

Abominabile Domino cor pravum:
et voluntas ejus in iis qui simpliciter ambulant.
XI, 20.

Doctrina sua noscetur vir:
Qui autem vanus et excors est, patebit contemptui.
XII, 8.

Qui perversi cordis est, non inveniet bonum:
et qui vertit linguam incidet in malum.
XVII, 20.

Wat bij de menschen in 't algemeen, altoos en overal gehaat en veracht is, kan zekerlijk niet anders dan haat en afschuw waardig zijn. Wat zal dan datgene wezen, wat een afschuw is voor den allerwijssten en allerheiligsten God, een gruwel in de oogen der allerzuiverste Majesteit? —

Zulk eene zaak is het *verkeerde* en *valsche hart*. Daarom zegt de Spreukdichter zoo duidelijk:

Afschuwelijk voor den Heer in een verkeerd hart,
En zijn welbehagen is in hen, die eenvoudiglijk wandelen 1),

Of nog letterlijker, volgens den grondtekst:

Een gruwel voor den Heer zijn die, welke verkeerd zijn van harte;

Maar zijn welgevallen zijn de opregten van weg.

De tegenstelling maakt den zin klaarder. Gods afgrijzen, Gods welgevallen; de valscheid en de opregtheid van harte, — worden tegen elkander overgesteld.

Maar denk nu eens *wie* het is, die hier het oordeel vellen moet. Het is God; die eindeloos Hei-

1) Spr. XI, 20.

lige, wiens hart altoos geregt, wiens wegen altijd onbevlekt en heilig zijn. In *zijn* oog dus een *gruwel*, of in *zijn* oog een *lust* zijn, — wat moet het niet wezen? — Dat overigens het *verkeerde hart* een afschuw in Gods oogen is, kan ons niet verwonderen. Wilt Hij de harten en nieren doorgrondt, ligt ook het *verdraaide*, verkeerde of valsche hart voor zijne oogen bloot; en hoe zou de eindeloos *Regte* het hart, dat Hij regt heeft geschapen, in zulk een verdorven toestand anders dan met afschuw kunnen aanzien? — Blijven wij bij de vergelijking, om de zaak nog duidelijker te maken. Diegenen, in wie God zijn welgevallen heeft, zijn *de opregten van weg*, dat is de volmaakten, en gelijk de *Vulgata* zeer goed teruggeeft: de *eenvoudigen*, die slechts éénen weg en dien weg regt-uit en ten goede bewandelen, om tot God te komen. Deze zin blijkt te meer uit eene andere plaats, waar, door de *verkeerden van weg*, diegenen worden aangeduid, die een *dubbelen weg* inslaan, die hinken tusschen God en satan, die even verfoeijelijk zijn in Gods en der menschen oogen, als hier *de verkeerden van harte*. In het tweede lid der Spreuk worden dan ook diegenen aangeduid, welke niet slechts *goede meeningen* in hun hart koesteren, maar ook in hunne handelingen (d. i. *den weg*) het *éene* noodige en *goede* zoeken.

Wie zullen dus de *verkeerden van harte* zijn? Zij, die den regten weg niet bewandelen; die, in hun hart geene zuivere, eenvoudige meeningen maken; die in hunne daden òf huichelen òf regtstreeks niet het goede maar het kwade doen. Kunnen zij anders dan een afschuw in 's Heeren oogen zijn? Ach! die ongelukkigen! Met een opregt hart zouden zij een lust zijn voor den Eeuwige; nu zijn ze een gruwel! Daarin alleen ligt straf genoeg voor de rampzaligen, gelijk er integendeel voor het opregt en een-

voudig hart geen grooter loon kan bestaan, dan een *lust* te zijn in 's Heeren oogen. Dat een ieder zich onderzoeke, en het valsche hart zoo veel te meer verafschuwe, als hij het eenvoudige lief heeft.

Tot deze *verkeerden van harte* kunnen wij echter ook diegenen rekenen, die min of meer vrijwillig in eene armzalige domheid blijven. Van dezen toch zegt eene andere Spreuk:

Een man zal gekend worden door zijne geleerdheid;
Maar die ijdel en zonder hart is zal der verachting bloot staan 1).

Zonder hart zijn (excors) beteekent hier een zinnelooze, onverstandige. Door *gekend worden* wordt eigenlijk het *geroemd* of *geprezen* worden bedoeld. *Geleerdheid* is: wijsheid, verstand, voorzigtigheid. De zin, volgens deze tegenstelling, zal dus wezen: De verstandige mensch wordt overal geprezen en geloofd; de onverstandige wordt ter prooi aan de verachting. —

De oorspronkelijke tekst laat ons echter duidelijker inzien, dat in het tweede gedeelte der Spreuk wel degelijk van een *verkeerd hart* spraak is. Wij kunnen vertalen:

Naar de mate zijns verstands wordt een man geprezen,
Die echter een verkeerd (of scheef) hart heeft wordt
ter verachting.

En werkelijk; indien Salomon slechts zeide: een verstandige wordt geacht, en een domme veracht, zou zijne Spreuk niets nieuws en volstrekt niets puntigs bevatten. Hij schijnt derhalve nog op iets anders en wèl op eene min of meer vrijwillige domheid te wijzen, en bovendien van eenen roem te spreken, die immer aangroeit, naarmate de wijsheid groeit.

De mensch, zegt hij, wordt niet geprezen, omdat

---

1) Spr. XII, 8.

hij zich voor wijs en voorzigtig uitgeeft, omdat hij zegt dit te zijn, doch: *Naar de mate* zijner voorzigtigheid in spreken en handelen, *naar de mate* zijner wijsheid, die zich uiterlijk vertoont, wordt hij geacht en geprezen. Hij integendeel, die de zaken niet inziet gelijk ze zijn, die deswege verkeerd en ondoelmatig handelt, een *scheef hart* (of een scheef hoofd) dat alles verkeerd opneemt en uitvoert; hij verdient niets anders dan verachting; en hij verwerft ook niets anders, hij is er aan ter prooi: PATEBIT *contemptui*.

De ervaring bevestigt dit. Dagelijks achten wij meer en meer de ware wijzen; dagelijks, en o hoe dikwijls in onze dagen, verachten wij meer en meer de dolle en scheeve harten en hoofden.

De wijze Spreukdichter heeft echter hiermede nog niet alles gezegd. Het hart, dat een gruwel voor den Heer is, moet ook werkelijk nog meer straf onder vinden. Bij een veracht en versmaad worden door de menschen kan het dus niet blijven; het moet geheel en al voor alle heil onvatbaar zijn. Dit wordt dus elders in de Vulgata 1), op deze wijze, voorgesteld:

Die bedorven van hart is zal het goede niet vinden,

En die de tong verdraait zal in het kwade vallen:
of welligt nog klaarder naar den oorspronkelijken tekst:

Die valsch van hart is vindt geen heil,

En die zich wendt met de tong valt in het kwade,
dat is: in het ongeluk.

Indien wij eenige andere Schriftuurplaatsen 2) met deze Spreuk vergelijken, zien wij aanstonds klaarder wat het eigenlijk zeggen wil: *zich wenden* of draaijen *met de tong*. De geveinsdheid en onopregtheid worden daardoor aangeduid; het onverdragelijke eener bedriegelijke tong wordt er insgelijks door beteekend.

1) Spr. XV, II, 20.

2) Spr. XI, 20 XVI, 20; 10, 31; 8, 13.

Want, wat de mensch ook dulden kan, het listig gespin van hatelijke tongen zeker niet. Door dit tweede in onze spreuk wordt nu ook het eerste opgehelderd. De tegenstelling immers is nu geheel volkomen. *Verkeerd*, listig, van *hart*, is hij, die listige dingen *verzint* en *uitdenkt*; die *draait met de tong*, is hij, die het uitgedachte ook *uitspreekt*. en dus niet alleen het venijn in zijn hart bereidt, maar het ook, als met zijne slangentong, overal uitstort. De eerste is reeds ongelukkig; de tweede diep rampzalig; de eerste zal nooit eenig heil kunnen vinden; de tweede stort zich zelve roekeloos in het ongeluk. De opklimming is treffend, en leert ons, onder anderen, de bekende waarheid, die wij aldus kunnen uitdrukken: „Die een verkeerd hart bezit en anderen kwaad wil berokkenen, is alle geluk en heil onwaardig, en wordt er dus ook op vele wijzen door God van beroofd; maar hij, die dit kwaad, wat hij in zijn hart uitdenkt, ook werkelijk berokkent en door zijne tong toebrengh, hij is nog rampzaliger en stort doorgaans in den kuil, dien hij voor anderen gegraven heeft 1). Er komt bij, dat de verkeerdheid van het hart tevens als de oorzaak van de verkeerdheid van lippen wordt aangewezen; uit de volheid des harten spreekt immers de mond. Waaruit volgt, dat wij des te sterker gewaarschuwd worden tegen alle verkeerdheid van harte; daaruit immers vloeit de verkeerdheid der lippen voort; en wordt de eerste ondeugd reeds gestraft op hevige manier, de tweede op nog vreesbarendere wijze. En let nog eens wel op, hoe regtvaardig en billijk deze straf moet heeten. Wat *zoekt* de valsche van harte, de veinsaard? Juist het *goede*, zijn

---

1) A. Lapide in h. 1.

voordeel, eigenbelang, niets anders; en *hij vindt het niet*. Wat wil de onopregte, listige, zich naar alle zijden draaijende tong vermijden? Het kwade, elken last, alle onheil wat dan ook voor zich zelf; en *hij stort er in*. Zoo straft elke *zonde zich zelve*; en brengt alle misdaad haren geesel met zich mede.

Beware ons dus de goede. God voor alle valsheid en verkeerdheid van harte! Doch bewaren wij ook ons zelve! En gelooven wij niet dat wij anders kunnen behagen aan *dat* Hart, dat met de eenvoudigen zijn lust heeft, aan dat Hart, dat gezegd heeft: „weest voorzigtig, ja, als de slangen; maar eenvoudig als de duiven.”

XVII.

Het kwaadsmedend hart.

Dolus in corde cogitantium mala:
Qui autem pacis ineunt consilia, sequitur
eos gaudium.

Spreek XII, 20.

Dewijl wij weten dat uit het hart alle goed en alle kwaad voortkomt, kunnen wij ons niet verwonderen dat het ook als eene werkplaats, eene smederij van kwade dingen wordt voorgesteld. Wat er dan eigenlijk in zulk een hart is, heeft ons de Geest Gods ook duidelijk willen leeren. Daarom zegt Hij:

Bedrog is in het hart van hen, die kwaad denken,
Maar hen, die beramen wat tot vrede leidt, volgt
de blijdschap 1);

meer letterlijk naar het Hebreeuwsch:

Bedrog is in het hart van hen die kwaad
smeden,
Maar hun, die vrede raden, (behoort) de blijd-
schap.

Wat hier, althans eenigzins, in tegenstelling gebracht wordt is ligt te zien. Het is *bedrog* en *blijdschap*; *kwaadsmeden* en *vrede raden*. Wat echter dit *bedrog* tegenover de *blijdschap* te maken heeft, is niet zoo licht te verklaren. Den tekst hierom te veranderen, en voor *bedrog* *bitterheid* te lezen, 2) of naar andere woorden, b v. twist en tweedragt zaaijen, bij het *kwaad smeden* te zoeken, 3) is toch niet noodig. Nemen wij het woord *bedrog* in zijn

1) XII, 20.

2) Houbigant.

3) Z. Zöckler, V. d. Palm.

geheelen omvang, dan kunnen wij daaronder ook *teleurstelling*, *zelfbedrog* begrijpen; beschouwen wij het te zamen met zijne gevolgen, dan is er de *bitterheid* der ziel, de innerlijke *droefheid*, van zelf onder begrepen. En waarom zouden wij dit niet aldus kunnen nemen? *Vrede* zegt tevens *alle heil*, alle mogelijke *heilzame dingen* 1); *kwaad smeden* zal dus ook algemeen voor *alle booze dingen uitdenken* gemeend zijn. En daar nu het aanraden van al die heilzame dingen tot gevolg *de blijdschap* des harten heeft, moeten wij van zelf als uitwerksel van het kwaad verzinnen, een *bedrog*, dat *droefheid* berokkent, verwachten. Misschien is toch ook met opzet juist *dit* woord gekozen. Droefheid immers is insgelijks in vele andere harten; maar bedrog, dat de bitterste droefheid voortbrengt, bedrog, dat in en door zich zelf reeds de droefheid mede brengt, dat is alleen in het hart van den bedrieger, of van hem, die niet den vrede, niet het heil, maar alle kwaad en onheil voor anderen durft verzinnen.

In elk geval moeten we tevens aan *droefheid* denken, en *kunnen* wij dus, omschrijvend, den zin der Spreuk aldus wedergeven: In het hart van hen, die booze dingen smeden, woont bittere droefheid, in het hart van hen, die vrede raden, woont de blijdschap; dat wil zeggen: de ware vreugde en opgeruimdheid der ziel zullen zij ondervinden, die in het hart goede dingen denken, uit het hart goede woorden voortbrengen; maar zij, wier hart als eene werkplaats van ongeregtigheden geworden is, wier mond derhalve oock geene goede maar slechts booze dingen kan voortbrengen, zij hebben in hun hart geene vreugde, slechts *bedrog*, voor zich zelven en voor anderen.

1) Ps. 34, 15; 37, 37.

Deze tegenstelling is niet zonder eigenaardige schoonheid. Waartoe toch is het hart van den mensch geschapen, zoo niet voor de blijdschap? Wat wenscht het meer te genieten, dan bestendige vreugde? Hoe zalig dus moet het zijn, slechts goede dingen in dat hart te denken; hoe rampzalig de zoo gewenschte vreugde door eigen kwaadwilligheid er uit te verjagen! Het is waar, dat er een midden schijnt te zijn tusschen *kwaad smeden* en *vrede raden*; maar dat is toch eigenlijk alleen in de harten, welke volstrekt niets doen, en den naam van hart niet meer waardig zijn. Bedrieg dus u zelve niet, o mensch! Blijft gij kwaad smeden, verwacht u op zelfbedrog en de bitterste droefheid, die er uit volgen zal. Wilt gij de blijdschap; *raad den vrede aan*, spreek goede *woorden*; bedenk daarom vooraf in uw hart hoe gij spreken moet, en uwe vreugde is verzekerd. —

Van de harten, die kwaad smeden, behoeven wij zeker geene voorbeelden te zoeken. Er zijn er, helaas! maar al te veel onder hen, die nog menschen heeten. Onder de harten, die den vrede aanbrennen, behoort weer de eerste plaats aan het goddelijk Hart van Jesus. Van daar, dat ook Hij wederom op eene bijzondere wijze spreken kon en gesproken heeft van *zijne* blijdschap.

Ja, als Jesus wil, dat ook „zijne vreugde in ons zij”, 1) dan heeft Hij vooraf gewaarschuwd, dat eerst zijne liefde in ons moet zijn, dat die liefde bestaat in het onderhouden zijner geboden, en dat *zijn gebod* is, dat wij elkander lief hebben, gelijk Hij ons heeft lief gehad.

Wee! dus hem, die in zijn hart kwaad smeedt tegen zijnen naaste! Zelfbedrog en bittere teleur-

---

1) Jo. XV, 11.

stelling is zijn loon. Maar zalig hij, die gelijk Jesus, den heiligen vrede bevordert! Jesus blijdschap zal zijne blijdschap wezen. En na die vreugde hier op aarde volmaakt gehad te hebben 1), zoverre dit in een tranendal mogelijk mag heeten, zal hij die geheel volmaakt hebben daarboven, als hij ingaat *in de vreugde des Heeren*.

---

1) Jo. 16, 24. 17, 13.

XVIII.

Het droevig hart.

Moeror in corde viri humil.iabit illum:
et sermone bono lætabitur. XII, 25.

Cor quod novit amaritudinem animæ suæ,
in gaudio ejus non miscebitur extraneus. XIV, 10.

Et amittit pallium in die frigoris.
Acetum in nitro, qui cantat carmina cordi pessimo.
Sicut tinea vestimento, vermis ligno:
ita tristitia viri nocet cordi. XXV, 20.

Onder de kwalen waaraan het menschelijk hart lijdt, behoort voorzeker de treurige *droefheid*. Het is dus natuurlijk dat de Spreukdichter er meermalen op terugkomt, of laat ons liever zeggen, dat de goede Geest der blijdschap, die ons hart zalig wil hebben, ons daaromtrent menige les voorgehouden heeft. Trachten we derhalve de spreuken, die hierop betrekking hebben, te verzamelen en den zin er van zoo veel mogelijk te doorgronden. In de gewone Latijnsche vertaling luiden zij aldus:

De droefheid die in 't hart des menschen is, zal hem nederdrukken;

Maar door eene goede aanspraak zal hij verblijd worden. 1)

't Is 't hart, dat zijne eigene droefheid kent,
Een vreemde zal geen deel hebben aan deszelfs blijdschap. 2)

En hij verliest den mantel ten tijde der koude,
Azijn bij salpeter (giet hij) die liederen zingt voor een bedrukt hart. 3)

1) XII, 25.

2) XIV, 10.

3) XXV, 20.

De *eerste* spreuk heeft een duidelijken zin. De droefheid drukt neder; de goede aanspraak verblijdt, en beurt dus weêr op. De eerste is in het hart; de tweede werkt er althans op, als zij door het oor wordt vernomen. De waarheid der Spreuk zal ook wel door niemand betwijfeld worden. En de les is: dat wij zelve zulk eene goede aanspraak wenschende wanneer wij in droefheid zijn, die ook aan anderen, welke door kommer zijn neêrgedrukt, moeten bezorgen. Want voor hen zoowel als voor ons is het waarheid, wat hier gezegd wordt:

Bekommernis in 's menschen hart buigt het neder,
Maar een goed woord verblijdt het weder.

Of wij het oorspronkelijke, met zijn zin en rijm, aldus goed wedergeven, wordt door sommigen betwijfeld. Maar in elk geval schijnt die vertaling mogelijk en heeft ze de Vulgata voor zich.

Het Hebreeuwsch baart wel eenige moeilijkheid; maar de zin, die er door anderen aan gegeven wordt, Is droefheid in menschen hart, *hij* drukke *haar* neder,
En een goed woord verblijdt *haar*;

(wat er letterlijk schijnt te staan), is niet in elk opzigt duidelijk; zoodat wij er ons te dezer plaatse niet bij op mogen houden.

De *tweede* Spreuk geeft eenigzins te kennen, *waarom* soms het hart zoo zeer door droefheid wordt nedergedrukt. Het is, omdat elk hart zijn eigen droefheid zoo diep gevoelt, omdat het zelf in de eerste plaats en zelf het beste al de bitterheid daarvan proeft. Dit wordt op deze wijze uitgedrukt.

't Hart kent zijn eigen droefheid,
Ook in zijn vreugde menge zich geen vreemde.

Het spreekt van zelf, en wordt ook elders betuigd, 1)

1) Rom. 12, 15.

dat de deelneming aan eens anderen droefheid, en het medegevoel met iemands vreugde hier niet verboden wordt. Maar zooveel wordt toch aangeduid, dat geen vreemde over de vreugde of de droefheid, die in een hart is, volkomen kan oordeelen. Het hart zelf is hierover regter, en het hart alleen. Wèl kan het die droefheid aan anderen doen kennen, wèl vermag het ook eenigermate zijne vreugde aan anderen bekend te maken; maar beide, vreugde of kommer, *zoo zeer* aan anderen te doen gevoelen, als het hart die zelf gevoelt, dit is onmogelijk. Een ander zal altoos slechts oordeelen naar den schijn, op zijn hoogst naar datgene wat het hart hem openbaart en openbaren kan; maar in het hart zelf zijns naasten, daar kan hij niet intreden, niet in lezen; daarvoor blijft hij altoos, gelijk de Spreuk zoo treffend uitdrukt, in letterlijken zin: *een vreemde*.

De *derde* Spreuk is moeilijker te verklaren en heeft ook werkelijk de tegenstrijdigste uitleggingen veroorzaakt. *Drie* vragen zouden vooraf moeten beantwoord worden, om met zekerheid den zin te kunnen geven. En op elk dier vragen is het antwoord moeilijk. De vragen zijn, ten 1ste of het begin der Spreuk, (zoo als wij die boven gegeven hebben), misschien ook tot de voorgaande Spreuk moet worden teruggebracht, gelijk werkelijk de Vulgata doet. Ten 2de, wat *azijn* bij *Natron* uitwerkt? Ten 3de, wat te dezer plaatse *een allerstechtst hart* (in de Vulgata) of ten minste *een kwaad hart* (naar 't oorspronkelijke) beteekent?

Laat ons in het kort eenige opheldering beproeven.

Natron is een aard- of mineraalzout, en staat eenigzins tegenover het kruid *Borith*, dat een uit planten getrokken loogzout is. Het is dus een *Alkali*, zegt men, dat elders ook *Niter*, *niterzout*, *steen-zout*, *blinkend zout*,

Alexandrijnsch zout geheeten wordt, en gebruikt werd door de vrouwen om de huid zacht te waschen 1). Vragen we nu naar de werking van den *azijn* op zulk een loogzout, dan denken wij het liefst aan de reinigende, zuiverende kracht van dit laatste, welke door bijvoeging van het eerste bedorven wordt. Misschien mogen we dan ook aan het zure van den *azijn* denken, waardoor ligt iets verkeerds, iets kwaads, wordt aangeduid.

Wat eindelijk het *kwaad hart* (naar het oorspronkelijke) beteekent, dit kunnen wij, dunkt ons, te dezer plaats te weten komen. Vooreerst toch *kan* die uitdrukking van een *droevig hart* gebezigd worden, zoo als andere schriftuurplaatsen bewijzen 2). Ook wordt wezenlijk het kwade hart tegenover *het goede* gesteld, waar namelijk door het goede het *vrolijke*, blijde hart wordt beteekend 3); zoo als ook de LXX het *kwade* door het *droevige* vertalen 4). Hierbij komt nu, dat het *zingen* iets vrolijks aanduidt en dus niet past bij droefheid, zoo als onder anderen de *Ecclesiasticus* leert: „muzijk bij droefheid, is als een ontijdig verhaal 5).” Eindelijk wordt de gedachte, dat hier van droefheid spraak is, geheel bevestigd door de Vulgata en de LXX, die immers te dezer plaatse eene geheele Spreuk meer hebben dan het oorspronkelijke, als ware het om de voorgaande te verklaren en volkomen toe te lichten. Deze Spreuk luidt:

Gelijk de môt het kleed, en de worm het hout,
Zoo schaadt de *droefheid* 's menschen hart 6).

1) Jer. 2, 22. And. vertalen: *Potasch, Salpeter*, enz.

2) Gen. 40, 7. Neh. 7, 1. 2 Ecc. 7, 3.

3) I Kon. 25, 36.

4) Spr. 26, 23.

5) 22, 6.

6) Spr. XXV, 20. *Vulgata*.

Dat er van droefheid spraak is kunnen wij dus niet betwijfelen, en door *een kwaad* hart moeten we dan zeker een *bedrukt*, of innig bedroefd hart verstaan.

Welken zin zullen wij dan het best aan de voorgestelde Spreuk geven? Naar ons inzien, dezen: Het is een dwaas bestaan, zijn kleed af te leggen bij het nijpen der koude. Het is even dwaas *Natrum* te mengen met *azijn*, waardoor het bedorven wordt, terwijl het anders, met olie b. v., een goede zeep had verschafft. Evenzoo dwaas is het liederen te zingen bij een bedroefd hart.

Bij deze opvatting is er spraak van de droefheid eens anderen, en wordt dus de liefdeloosheid jegens den naaste afgeraden, terwijl geleerd wordt te weenen met de weenenden, en te juichen met de juichenden. Eene andere opvatting, 1) alsof er namelijk van de droefheid des zingenden zelven gesproken zou zijn, komt ons minder aannemelijk voor. De Spreuk zou dan tegen de ligtzinnigen en oppervlakkigen gerigt zijn, tot wie gezegd zou worden: „bij droefheid te zingen is zoo dwaas als het wegwerpen der kleederen in den winter, of als het gieten van edik op *Natrum*”. Wij noemen dit minder aannemelijk, vooreerst wegens de uitdrukking *kwaad hart* voor *dros-vig hart*, vervolgens om het voorzetsel, *voor*, dat in het oorspronkelijke staat en tweemaal herhaald wordt, zoodat wij vertalen kunnen: *Azijn voor* (of op) *Nater* (is) *en* wie zingt *voor* (of op) een *kwaad hart*. Het voegwoord *En*, dat hier tusschenkomt, is ons maar niet duidelijk willen worden. Ligt dient het alleen om het tweede gedeelte der Spreuk in te leiden, zoodat het geheel luidt:

Wie 't kleed aflegt ten dage der koude, *azijn* op *Natrum*, (*Is* als hij) die liederen zingt bij een treurig hart.

1) Zöckler.

En dus, omgekeerd : die bij een droevig hart het waagt een lied te zingen, doet even dwaas als hij, die wijn op Natrum giet, of in den winter zijne kleederen wegwerpt.

Vatten we nu deze drie Spreuken te zamen, dan hebben wij zeker gewigtige lessen ten opzigte van bedrukte harten. De eerste Spreuk leert, dat de droefheid het hart nederdrukt, en het dus onze pligt is door goede gesprekken en vrolijke mededeeling het neêrgeslagen hart op te beuren. De tweede waarschuwt ons, dat wij evenmin den ganschen omvang der blijdschap als dien der droefheid van eens anderen hart kunnen kennen, en moedigt ons dus nog meer aan om het bedroefde hart, dat nog veel meer bedroefd is dan wij begrijpen kunnen, zoo veel mogelijk te vertroosten. De derde Spreuk eindelijk herinnert ons in het bijzonder, dat onze goede aanspraak niet moet bestaan in overdreven vrolijkheid. Die komt niet te pas bij een hart, dat weent. Zij zou veeleer alles bederven dan iets goed maken.

Zalig hij, die aldus met de weenenden weent; hij zal ongetwijfeld op zijne beurt de zoetheid van den hemelschen troost ondervinden.

Gij kunt, zoo gij een voorbeeld verlangt, ook hier wederom op Jesus zien. Ook *zijn Hart* heeft eene droefheid ondervonden, waarin zich geen vreemde, noch mensch noch Engel, mengen kan, eene droefheid waarvan Hij zelf zeide: „Ik ben bedroefd tot stervens toe”. Zijne hemelsche, goddelijke blijdschap en vreugde kunnen wij insgelijks nimmer peilen.

Maar als Hij anderen bedroefd zag, — dan sprak Hij: „waarom weent gij”? „Heeft niemand u veroordeeld; dan zal cok ik u niet veroordeelen”; „Ga, uw geloof heeft u genezen;” en zoo vele andere troost-

rijke woorden, die ons eeuwig ten voorbeeld zijn.

Hierin moeten wij dus Jesus Hart navolgen. Want daarom heeft Hij ons die heilzame lessen, ook in het Boek der Spreuken gegeven; en daarom eerst zelf *gedaan*, wat Hij ons door woorden *geleerd* heeft, opdat wij Hem zouden navolgen, en zalig worden.

XIX.

Het dwaze Hart.

Labia sapientium disseminabunt scientiam:
Cor stultorum dissimile erit.

XV, 7.

Non recipit stultus verba prudentiæ:
nisi ea dixeris quæ versantur in corde ejus.

XVIII, 2.

Stultitia hominis supplantat gressus ejus;
et contra Deum fervet animo suo.

XIX, 3.

Stultitia colligata est in corde pueri:
et virga disciplinae fugabit eam.

XXII, 15.

De wijsheid is natuurlijk een der voornaamste onderwerpen der wijsheidspreuken. De dwaasheid is als de zwarte achtergrond, waarop die wijsheid uitkomt. De lezer behoeft zich slechts te herinneren wat we vroeger van het wijze hart gezegd hebben, om de volgende drie Spreuken over het dwaze hart terstond te begrijpen.

De eerste luidt:

De lippen der wijzen zullen de wetenschap uitstrooijen;

Maar het hart der dwazen is (daaraan) niet gelijk, 1)

of, gelijk het oorspronkelijke voor dit laatste heeft: het hart des dwazen *niet alzo*. Wel willen sommigen deze twee laatste woorden eenigzins anders verklaren, hetzij met de Grieksche en Syrische vertalers: het hart der zotten is niet zeker, niet regt;

1) Spreuk XV, 7.

hetzij in meer regtstreeksche tegenstelling met het voorgaande: het hart der dwazen strooit uit het niet zoo zijnde, d. i. het valsche, de leugen; maar de gewone vertaling schijnt nog de beste. De zin is diensvolgens niet alleen duidelijk, maar ook de tegenstelling schoon. De wijze heeft de wetenschap in zijn hart, hij laat ze gewoonlijk daarin rusten, gelijk wij vroeger gehoord hebben, en loopt er dus niet onzinnig mede te koop. Maar dit belet niet dat hij tevens, op zijn tijd, die wetenschap doet kennen; het verhindert hem niet wijd en zijd die wijsheid te doen uitstroomen, of, zoo als het elders luidt, te doen uitspruiten als een vruchtbare boom 1), zoodat allen van haar nuttige vruchten kunnen ontvangen en die genieten. Met den dwaas is het geheel anders gesteld. Hij kraamt *zijne* vermeende wijsheid uit, die dwaasheid is. Hij vooral heeft zijn hart op de lippen; maar het is niet om de wijsheid te verkondigen. Ook *zijn* mond strooit uit, zooveel hij vermag; maar hoe kan het wetenschap zijn, welke zijn hart immers niet bezit. Treffend en zinrijk is derhalve de tegenstelling in deze Spreuk, en alles te zamen genomen zouden wij die aldus kunnen omschrijven. „In het hart der wijzen woont de kennis; daarom verbreiden de lippen der wijzen wijd en zijd die wetenschap. In het hart der dwazen is niets van die wijsheid te vinden. Daarom is hun hart en zijn bij gevolg hunne lippen tot niets in staat, als het op de verbreiding der nuttige wetenschap aankomt.”

Mogt zich iemand over deze handelwijze des dwazen verwonderen, dan zal hem de wijze in eene tweede Spreuk de reden daarvan nog klaarder doen inzien. Immers, zegt hij,

---

1) Spr. 10, 31.

De dwaas neemt de woorden der verstandigheid
niet aan,

Tenzij gij zegt wat ongaat in zijn hart. 1)

Dat wil zeggen: dat de dwaze zwetsers het liefst zich zelven hooren, dat zij wel overal hunne eigen wijsheid (gelijk met: dwaasheid) uitkramen, maar volstrekt geen lust hebben om de ware wijsheid te leeren kennen. De dwaas neemt dus niets aan van hetgeen eigenlijk verstandig is; hoort u niet, tenzij gij dwaas zijt en dwaselijk spreekt met hem; kortom, wat hem bevalt, wat met de zotheden, die in zijn hart zijn, overeenkomt, dat zal hij aanhooren en opnemen; al wat verstandig is en heeten mag, dat nooit.

In den Hebreewschen tekst is dit alles nog duidelijker uitgedrukt. Hij zegt:

Geen lust heeft ooit de dwaas aan verstandigheid,
Integendeel (alleen) aan het openbaren van zijn hart.

Het verstandig spreken, zwijgen en luisteren, alles verdriet hem; hoe zal hij kennis en wijsheid in zijn hart verzamelen? Het tijdig en ontijdig uitkramen van hetgeen in zijn hart is, ziedaar zijn behagen en eenigen lust; wat kunt gij anders dan dom uitgestalde onwetendheid verwachten? Het woord *openbaren* zou misschien nog meer letterlijk door *bloot leggen* zijn terug gegeven; het komt nog eens voor in de H. Schrift, en daar wèl van het *bloot leggen der naaktheid*. Ook hier is die beteekenis van waarde. Want het *doorzigt* of *verstand*, kortom, al wat verstandig is, strijdt tegen den lust van een dwaas. Als hij dus spreken wil, en dit wil hij gedurig, wat kan hij anders dan al de *naaktheid* van zijn onverstandig hart voor een ieder bloot leggen? Oordeel, of hij wel ooit de wetenschap kan verspreiden.

---

1) Spr. XVIII. 2. Vulg.

Was dit het eenige noodlottige gevolg der dwaasheid, waarmede in de H. Schrift doorgaans de boosheid verbonden wordt gedacht, hoe verwerpelijk zoude zij reeds zijn! Doch er zijn helaas! honderd anderen, welke allen in ééne enkele Spreuk door den Geest Gods zijn aangeduid. Hooren wij ook deze:

De dwaasheid van den mensch doet hem struikelen op zijn wegen;

En toch is hij in zijn hart tegen God ontstoken 1), of, naar het Hebreeuwsch, bondiger:

's Menschen dwaasheid brengt zijn weg ten val,
En tegen Jehova mort zijn hart.

Dat is: de mensch, zoo hij dwaas en boos is, is de oorzaak van zijn eigen ongeluk, en toch vergramt hij zich tegen God, en mort hij tegen den Heer, als of deze de oorzaak van zijn onheil was. Diepzinnige waarheid! en die helaas! maar al te vaak door de ondervinding wordt bevestigd. De zonde is de grootste aller dwaasheden, en zulk eene waarop de straf immers zeker moet volgen. En toch als ze de mensch bedreven heeft, als hij daardoor in een tal van rampen gestort is, als hij aldus zijn eigen weg, zijn handel en wandel, al zijne ondernemingen, bedorven en zich dus in een afgrond van wee heeft *neérgestort*, dan wijt hij de schuld aan God, dan valt hij in de afschuwelijkste zonde, dan noemt hij den oneindig Goede de oorzaak en de schuld van zijn vrijwillig gekozen ongeluk. Waarlijk, 't is dwaas zijn ongeluk te zoeken, maar het is goddeloos dat ongeluk, dat men zich zelve berokkend heeft, aan God te wijten.

---

1) Spr. XIX, 3.

Na dit alles kan het ons niet bevreenden, dat de Geest Gods, door denzelfden Wijzen man, ons eene les heeft willen geven, waardoor wij den mensch voor de zoo hatelijke dwaasheid bewaren, of zelfs, zoo hij daar reeds aan lijden zou, daarvan terug kunnen brengen. Daarom zegt Hij:

De dwaasheid is vastgebonden aan 't hart des kinds,
De tuchtroede (echter) zal ze verdrijven;

alsof Hij zeggen wilde: de dwaasheid is eenigzins aan alle menschenkinderen eigen; zij toont zich vooral door eene bijzondere ligtzinnigheid in den jeugdigen leeftijd; zij zal aangroeijen met den jongeling in wien zij vast is geworteld. Zij is nogthans niet zóó met het hart vereenzelvigd, dat zij daarvan niet te scheiden zou zijn. Wel zit zij vast aan het hart, en stevig daaraan *gebonden*; maar dit zelf geeft te kennen, dat zij van buiten is aangebragt en dus ook wederom van het hart geheel verwijderd kan worden. Waar-door? Dit bleef slechts te zeggen over; en het wordt gezegd, en zóó gezegd, dat wij het eerste en voornaamste middel ter voorkoming van alle dwaasheid leeren kennen. Het bestaat in eene verstandige aanwending van de *roede der tucht*; dus in het vormen van het jeugdige hart door eene goede opvoeding; in het bezigen der straf waar goede woorden te kort schieten; in het doen gevoelen van de kracht der waarheid, waar het beseffen van hoogere bewijzen nog niet gevonden wordt. Niet zelden wordt deze tuchtroede aangeraden 1); altoos wordt zij als noodzakelijk geprezen; in ons geval tasten wij met de vingers hare onbeschrijfelijke waarde.

Wilt gij dus iets goeds ten aanzien van een dwaas hart doen, begin niet met de redenering; *de dwaas*

---

1) Spr. 13, 24; 19, 18; 23, 13, 14.

neemt ze niet aan. Wilt gij echter bij tijds zorgen dat een mensch niet dwaas worde, *sbaar* voor het kind *de tuchtroede*, voor ouderen de bestraffing niet. Zit de dwaasheid aan het hart vast, zij is er slechts aan *vast gebonden*; *de tuchtroede zal ze verdrijven.*

Dat wij die tuchtroede niet sparen moeten, heeft ons de goddelijke Zaligmaker ook door zijn voorbeeld geleerd. Hij was de zachtmoedigste onder de kinderen der menschen; doch spaarde daarom de tuchtroede niet. „Mijn huis is een huis des gebeds”, leerde Hij; en met de roede gewapend dreef Hij diegenen uit, die er een rooverspelonk van wilden maken. En hoe dikwijls heeft Hij den Joden niet verweten, dat zij dwaselijk handelden! Hoe vaak niet dezelfde waarheden verkondigd, die de aangehaalde Spreuken ons voorhouden.

Leeren wij dus van Hem, zoowel als van den Geest des Heeren, de dwaasheid vlugten, de dwaasheid bestrijden, om aan zijne ware en zaligmakende wijsheid deelachtig te worden. —

XX.

Het trotsche hart.

Antequam conteratur, exaltatur cor hominis:
et antequam glorificatur, humiliatur.

Spreuk XVIII, 12,

„Hoogmoed komt vóór den val”, — ziedaar een bekend spreekwoord, dat wij ook door den Spreukdichter op het hart toegepast mogen verwachten. In een meer algemeenen zin had hij het reeds duidelijk weêrgegeven, zeggende: *De hoovaardigheid gaat voor de verbrijzeling, en de geest verheft zich voor den val* 1)”. Toch wil hij het nog eens, om meer te treffen, inscherpen en voegt er dus, van het hart sprekende, nog bij:

Voor het verbrijzeld wordt verheft zich 's menschen hart;

En eer 't verheerlijkt wordt, wordt het vernederd 2).

Het *hoog worden* of *hoog maken* van het hart, gelijk het oorspronkelijke luidt, gaat dus *voor* diens verderf of *verbreking* (letterlijk) en het *neêrgeslagen* worden, of de ootmoed, gaat eveneens *voor* de *glorie*. Gevoelt dus iemand dat zijn hart trotsch wordt, hij beve. Maar weet hij zich te vernederen, zelfs onder de magtige hand des Heeren, die hem treft, hij mag juichen. Want *„die zich verheft zal vernederd, die zich vernederd zal verheven worden”*, — zoo als ook Jesus geleerd heeft; wat genoegzaam overeenkomt met deze Spreuk:

1) Spr. 16, 18.

2) Spr. 1, 8, 12.

Voor de verbreking verheft zich 's menschen hart,
De ootmoed gaat voor de eere.

De waarheid dezer Spreuk door voorbeelden te bewijzen is niet noodig. Er is echter één voorbeeld, dat wegens de herhaling derzelfde woorden wel aangeduid mag worden, dat van Nabuchodonosor, den trotschen koning, van wien de H. Schrift zegt: „zoodra zijn hart zich verheven heeft.... is hij uitgeworpen van onder de menschen, en ook zijn hart is geplaatst met de dieren 1)”. Zoo hoog hebben zich weinigen verheven; zoo diep zijn maar weinigen vernederd. Maar weet het wèl, wie gij ook wezen moogt, naar de mate uwer trotsche verheffing zult gij zeker vernederd worden.

Er is nog eene andere Spreuk, waarin insgelijks van het trotsche hart wordt gesproken. De geheele zin is misschien nog een raadsel, maar ééne zaak schijnt toch zeker, dat namelijk, wat straks het *hooge* hart genoemd werd, hier door het *breede*, door het al te breede wordt beteekend. In de Vulgata lezen wij het volgende:

Hoogheid der oogen is opgeblazenheid des harten;
De lampe der goddeloozen is zonde.

Wat sommigen aldus verklaren: Verheven oogen beteekenen de opgeblazenheid des harten; anderen zoo: Een opgeblazen hart maakt trotsche oogen. In 't oorspronkelijke staat letterlijk:

Het hoog zijn der oogen en het ruim zijn van hart,
De lamp der boozen (is) zonde.

Maar ook dit wordt op vele wijzen verklaard. Misschien kunnen wij ons tot het volgende bepalen. Door verheven *blikken* wordt zeker *de trotschheid*

---

1) Dan. 5, 20.

aangeduid; het *breede hart* komt ook elders te zamen met de trotsche oogen voor, van iemand, die overmoedig van hart is 1). Wat de *lamp* of het *licht der boozen* beteekent, is hier niet helder; maar kan eenigzins verklaard worden door vergelijking met hetgeen boven gezegd was: „*De lamp Jehova's is des menschen geest* 2); en elders: „*Het licht der rechtvaardigen verblijdt, maar de lamp der goddeloozen zal uitgebluscht worden* 3)”. De eerste dezer aangehaalde plaatsen wijst meer op de innerlijke gesteldheid van geest, de tweede op het uiterlijk schijngeluk der boozen. Beide kunnen misschien vereenigd worden. Misschien wordt juist datgene wat in het eerste halvers gezegd wordt, door het bijgevoegde: *lamp der boozen*, als door eene *appositie* verklaard. De zin is dus, alzoo opgenomen, deze: *Hoogheid van oogen en breedheid van harte, — het licht der goddeloozen* (dat is: alles waarin de geest der boozen zijn genoegen heeft, hunne gansche inwendige gesteldheid) *is zonde*. De Spreuk heeft ten minste alzoo een goeden zin en schrikt ons op nieuw af van de verderfelijke trotschheid. Straks was gezegd, dat de verbrijzeling op de trotschheid volgt; hier komt er bij, dat het trotsche hart geheel en al *zonde* is. Willen wij dus, dat ons hart geen zonde zij, vlugten wij de trotschheid. Wenschen wij eenmaal zeker en voor goed verheven te worden, laat ons beginnen met den waren ootmoed te beoefenen. Het Hart van Jesus is ook hier weder het groote toonbeeld. Hij heeft zich vernederd tot den dood, en tot den dood des kruises; daarom is Hij verheven. Hij heeft de ootmoedigheid geleerd, en juist

1) Ps. 101, 5.

2) Spr. 20, 27.

3) Spr. 13, 9.

daarom ons uitgenoodigd tot Hem te komen en van Hem te leeren, *omdat Hij ootmoedig van harte is.*

Ach! hoe vele menschenharten worden vreeselijk verbrijzeld. Maar is het niet, omdat zij zich waanzinnig hadden verheven? Hoe weinigen komen op den troon der heiligen! Maar hoe weinigen ook tot den ootmoed van Jesus! Hooge oogen, opgeblazen harten, gewis, er zijn er te veel. Maar wien zal het dan ook verwonderen, dat er zoo weinig gelukkigen zijn!. —

XXI.

Het diepzinnig hart.

Sicut aqua profunda, sic consilium in corde viri:
sed homo sapiens exhaustiet illud.

XX, 5.

Coelum sursum, et terra deorsum,
et cor regum inscrutabile.

XXV, 3.

Dat het hart des menschen, onder andere eigenschappen, eene zekere diepte, ja ondoorgrondelijkheid heeft, betuigt de Alwetende zelf, terwijl Hij juist daarvan gebruik maakt, om zijn eigen magt en kennis ons zoo klaar mogelijk voor te houden. Deswege zegt Hij, bij den propheet: „*Verkeerd is aller hart en ondoorvorschbaar; wie zal het kennen?*” En Hij antwoordt: „*Ik, de Heer, die 't hart doorvorsch en de nieren beproef.*” 1) Waarmede Hij zeggen wil: dit kan buiten Mij, niemand.

Het kan ons niet bevreemden, dat de Spreukdichter ook deze hoedanigheid des harten, al is het weêr onder een ander opzigt besproken heeft, en dat hij den wijze voorstelt, als diengene, die ten minste eenigzins en meer dan vele anderen in die diepte des harten lezen kan. Ziehier zijne Spreuk:

Als diepe wateren is de raad in 's mannes hart, 2)

Toch put de wijze mensch dien (raad) daaruit.

Het voornaamste wat hier wordt uitgedrukt zien wij terstond; doch letten wij wat aandachtiger op de bijzondere woorden, dan zal ons de zin aanmerkelijk meer treffen. Vooreerst hooren we van *diepe wateren*. Van dezulken is de bodem niet zichtbaar; ook weet men

1) Jer. 17, 9.

2) Spr. 20, 5.

niet wat daarin al of niet kan zijn; terwijl bovendien die wateren stilstaan, of ten minste als zoodanig hier gedacht kunnen worden, zoodat zij het tegendeel zijn van klare beken of heldere bronnen, die van zelve vloeijen, en dan ook ligter zonder bederf blijven. Zulke *diepe wateren*, (of: *gelijk* zulke wateren) is dus *de raad in 't hart des mans*. Doch ook deze woorden verdienen onze aandacht. Er is geen spraak van eene vrouw, maar van een *man*, die immers gewoonlijk dieper denken en beter zwijgen kan. En er is geen spraak van zijne gewone kennis of wetenschap, van bloot losse gedachten, doch van zijn *raad*, dat wil zeggen, van een wèl doordacht plan, van ernstig overwogen, diep in zijn hart verborgen en niet ligt daaruit te halen schikking.

In het tweede gedeelte der Spreuk zijn de uitdrukkingen even passend. Tegenover dien *man* met wijzen *raad* staat een *man* van veel *doorzicht*, en op de *diepte* der wateren slaat het *uit- en ophalen met een puttemmer*, waardoor zonneklaar gewezen wordt op de verstandige manier des wijzen, die door vragen, onderzoeken en verschillende soorten van zaakverbindingen tot de waarheid weet te komen.

De zin wordt dus treffend, gelijk zij treffend is uitgedrukt. Het hart van den mensch, vooral van een waren *man*, is eenigzins ondoorgrondelijk, met name in zijne plannen, verborgen doeleinden en wèl bedachte raadslagen, niet ongelijk aan diepe wateren, die in een put of in den rotsgrond verborgen zijn. Desondanks weet een verstandige, een man die veel menschenkennis bezit, daarin door te dringen. Hij ziet, op vele wijzen, tot op de plannen der harten, bezit ten minste vele middelen om die daaruit en te voorschijn te doen komen, en brengt zoo het verborgenste aan 't licht.

Men zou, door het gezegde, op de gedachte kunnen komen, dat het met alle harten en dus ook met Salomons hart, op dezelfde wijze geschapen stond. Het is, of de wijze die misvatting heeft willen voorkomen, als hij later zoo voortvaart :

De hemel in de hoogte, en de aarde in de diepte,
En het hart der koningen zijn ondoorgrondelijk. 1)

Sommigen willen, dat hier eene vermaning tot de koningen gerigt en hun voorgelouden wordt, wat zij eigenlijk moeten zijn. Doch het is waarschijnlijker, dat hier inderdaad eene bijzondere waarheid wordt voorgesteld. Het hart, wil de spreukdichter zeggen, is in 't algemeen ondoorgrondelijk ; 2) maar vooral is zulks waar bij den koning, die zoovele plannen moet maken, zoovele zaken besturen, zoo voorzigtig, wil hij goed koning zijn, de geheimen moet bewaren. De koningen immers zijn de plaatsbekleeders van God. Gods raadslagen nu zijn geheel ondoorgrondelijk. De koning dient dus ook daarin naar God te gelijken, dat hij zijne plannen geheim houdt ; en de wijze koning zal dit doorgaans ook doen, dewijl immers zoo onberekenbaar veel daarvan afhangt.

Dat bij dit alles in het derde der vergelijking wel eenige oostersche overdrijving schijnt voor te komen, behoeft ons niet te verwonderen. Salomon wil er op aandringen, dat wij de geheimen des konings niet onderzoeken ; dat wij, in 't algemeen, diegenen, die ons besturen, in het navorschen naar hunne plannen, niet moeten lastig vallen ; dat wij ons werkelijk te vergeefs zouden kwellen met de nasporing van die dingen, welke zeker voor ons ver-

---

1) Spr. 25, 3

2) Vgl. 4, 7, H.

borgen moeten blijven. Te dien einde komt hem niets te sterk voor. En daarom ook, ongetwijfeld, zegt hij hier in 't bijzonder van datzelfde koningshart, waarvan hij vroeger reeds gezegd heeft: *Het hart des konings is* (op bijzondere wijze) *in de hand des Heeren*, 1)

De hemel aan hoogte en de aarde aan diepte,
En 't hart der koningen (zijn) zonder onderzoeking. 2)

Wederom gewigtige lessen! onderzoek, zoover het pas geeft, naar de verborgen raadslagen der menschen; zoo gij wijs zijt, zult gij veel kunnen weten, zelfs uit het diepste hart veel kunnen *putten*. Ga toch ook niet te ver in het doorvorschen der harten. Er zijn er, die gij niet moogt doorschouwen; er zijn er, die gij niet kunt doorschouwen. Wees dus op uwe hoede, en houd ook hier, zoo als altoos, de zalige weg van het juiste midden.

Is ook uw eigen hart diepzinnig, en laat gij u veelligt daarop iets voorstaan? wees voorzigtig. Er is ligt een wijze, die het straks doorvorschen zal. En kan het ook geen mensch; er is er altoos Één, dien gij niet kunt bedriegen.

---

1) Spr. 21, 1.

2) Hebr. Tekst. lett.

XXII.

Het bedriegelijk hart.

Quomodo si argento sordido ornare velis vas fictile:
sic labia tumentia cum pessimo corde sociata.

Labiis suis intelligitur inimicus,
Cum in corde tractaverit dolos.

Quando submiserit vocem suam, ne credideris ei;
quoniam septem nequitiae sunt in corde illius.

XXVI, 23 — 25

Onder de Spreuken, die tegen de bedriegers en oorblazers gerigt zijn, komt een drietal voor, waarin wij krachtig tegen de hatelijke valsheid van hun slangenhart gewaarschawd worden. Naar de gewone Latijnsche Vertaling kunnen wij die op deze wijze overzetten:

Gelijk een aarden vat, dat men met ongezuiverd
zilver versiert,

Zoo zijn opgeblazen lippen bij een boos hart.
Door zijne lippen wordt de vijand gekend,

Terwijl hij in zijn hart bedrog toebereidt.

Als hij u zachtjes toespreekt, geloof hem niet;

Want er zijn zeven gruwelen in zijn hart. —

Dat er van oorblazers en valsche tongen spraak is, blijkt uit den ganschen samenhang. Er gaat zelfs onmiddellijk vooraf: „*De woorden des oorblazers schijnen eenvoudigt, en zij komen tot in het binnenste der ingewanden*”. Al deze Spreuken moeten dus dienen, om ons dien oorblazer *tot in zijn hart* te doen kennen.

De eerste Spreuk moet ons den valschen schijn en tevens de nietswaardigheid zijner vriendschapsbetuigingen doen inzien. De Spreukdichter zinspeelt te dien einde op eene gewoonte der pottebakkers. Verbeeld u, zegt hij, eene *scherf* (nog sterker dan

een *aarden rat*, gelijk het gewoonlijk luidt), eene potscherf overtogen met ongelouterd zilver (*zilver van het schuim*, eigenlijk), waardoor ze uiterlijk een heel schoon aanzien verkrijgt. Doch wat is haar waarde? Als scherf heeft zij er geen, en haar schijn zelf is bedrog, want het is slechts eene dunne laag van onzuiver zilver. Welnu; daaraan zijn de *lippen*, en dus de woorden, van een oorblazer gelijk; want zijn hart is boos. Nemen wij nu ook het woord *opgeblazen* of *opgezwollen* in den zin van *trotsch*, of wel met anderen in dien van *woedende*, of liever, met de LXX, in de beteekenis van *vleijende*, *bedriege-lijke* woorden; dan komt de zin slechts nog sterker uit, en zullen wij er den oorblazer te meer om ver-afschuwen. Het oorspronkelijke heeft letterlijk: *brandende lippen*. Dit kan zijn, omdat straks te voren de woorden der twiststokers bij gloeiende kolen ver-geleken zijn. Het kan echter ook vurige vriend-schapsbetuigingen, volgens sommigen, den verrader-lijken Judaskus aanduiden. In elk geval blijft de hoofdzin dezelfde, en zeggen wij zeker gaarne met den dichter:

Als onrein zilver op een scherf gelegd,
(Zoo zijn) brandende lippen en een boos hart.

De volgende Spreuk bevestigt deze opvatting, en zulks nog meer naar eene welligt juistere vertolking van het Hebreeuwsch dan de Vulgata geeft. Wij kunnen immers vertalen:

Met zijne lippen veinst de hater,
En in zijn binnenste rust hij bedrog uit.

Het veinzen, of zich anders voordoen dan hij is, is immers juist des oorblazers kunst.

Het *gekend worden*, wat de Vulgata heeft, bevat ook waarheid, in zooverre men doorgaans den veins-

aard aan een of ander zijner woorden kan herkennen. Zijne veinzerij en geslepenheid wordt hier echter het meest bedoeld. Dit blijkt ten slotte uit de laatste dezer Spreuken, die in het oorspronkelijke luidt :

Maakt hij zijn stem ook liefelijk, geloof hem niet,
Want zeven gruwelen zijn in zijn hart.

Waardoor beteekend wordt, dat *tallooze* snoodheden, *ontelbare* booze bedoelingen in zijn binnenste gekoesterd worden, al vertoont hij zich uiterlijk in zijne daden en woorden nog zoo vriendelijk.

De les, die hierin ligt opgesloten, is overduidelijk. Let niet op de woorden, en uiterlijke vriendschapsbetuigingen; ten minste niet daarop alleen; maar geef vooral acht op het hart. Geloof die woorden als zoodanigen niet; maar wees op uwe hoede tegen de bedoelingen. Er zijn op aarde meer veinzers en valschaards dan men denkt. Jesus zelf heeft er meermalen en op de nadrukkelijkste wijzen tegen gewaarschuwd. Hij heeft zijn eigen Hart integendeel als een toonbeeld van eenvoudigheid en opregtheid voorgesteld. Volg dus zijn Hart na, om het uwe te vormen; maar leer ook van Hem u niet aan iedereen te vertrouwen. Zoc gij het toch doet, zult gij zeker ondervinden, welk een boos hart schuilen kan achter brandende lippen, en hoe ontelbare gruwelen in een hart kunnen zijn, dat u toespreekt als een Engel des hemels.

XXIII.

Het versteend en op zich zelf vertrouwend hart.

Beatus homo, qui semper est pavidus:
Qui vero mentis est durae, corruet in malum.
XXVII, 14.

Qui confidit in corde suo stultus est,
qui autem graditur sapienter, ipse salvabitur.
XXVIII 26.

Om gelukkig te leven en zalig te worden is noodig dat men God vreest en leeft in eene heilige vreeze van ooit zijn heiligen wil te overtreden. Die vrees moet echter eene *deugd* zijn, en dus, zoo als elke deugd het zalig midden houden, en wel hier tusschen den overmoed en de angstvalligheid, tusschen de vleeschelijke zekerheid van den bocze, en de overbodige bezorgdheid van den kleinmoedige. In dien zin is ook de vreeze eene deugd, de tegengestelde hardheid van hart eene ondeugd; het zelfvertrouwen eene dwaasheid, het voorzigtig wandelen de ware wijsheid. En in dien zin heeft dan ook de Spreukdichter met regt kunnen zeggen:

Gelukkig de mensch die altoos vreest;

Maar die zijn hart verhardt valt in het ongeluk; 1)

En een weinig later:

Die op zijn hart vertrouwt, hij is een dwaas;

Maar wie verstandig wandelt, hij wordt behouden 2).

In de eerste dezer Spreuken wordt ongetwijfeld niet de kinderachtige, noch de slaafsche, maar de ware kinderlijke vreeze des Heeren aanprezen. „Die moet gij *altoos* bezitten, zegt de H. Bernardus, zoo-

1) 28, 14.

2) 28, 26.

wel wanneer de genade u toelacht als dan wanneer zij zich verwijdert en dan wanneer zij wederkeert. . . Zie echter wèl toe, welke vrees ik u tracht in te boezemen, niet die, welke voor u den strik der wanhoop, maar die, welke voor u de hoop der zaligheid verwerft 1)''.

Zoo is het ook werkelijk hier bedoeld. Hij, die niet roekeloos alles onderneemt, maar omzigtig voortgaat, struikelt niet ligt. Dewijl hij denkt te kunnen vallen, voorziet hij de gevaren. Eene heilzame bezorgdheid maakt zijne schreden des te veiliger. Eer hij begint, overlegt hij bij zich zelve, hoe hij het zekerst tot zijn doel zal geraken. Waar hij zelf geene uitkomst ziet, wint hij den raad van anderen in. Hij doet aldus juist het omgekeerde van den roekelooze, welke hier door het *verhard gemoed* beteekend wordt, en die meestal maar onbedacht voortholt. Hij vreest vooraf bedaardelijk, om niets te vreezen te hebben; hij houdt zich in eene zekere heilzame ongerustheid, om volkomen gerust te zijn. De verwaande, onnadenkende, stout- en overmoedige doet juist het tegendeel. Hij vreest niets; daarom heeft hij alles te vreezen. Hij heeft een ongevoelig, en als 't ware voor niets bevend hart; maar dit is juist zijn ongeluk. De gevaren voorziet hij niet; zijne wegen bewaakt hij niet; zijne plannen beraamt hij niet; hij gaat voort, gelijk hij begint, zonder nadenken; en hij eindigt gelijk hij voortging, zonder acht te slaan dat hij in den afgrond nederstort. Dit alles ligt in de eerste Spreuk uitgedrukt:

Heil hem, die altoos vreest;

Maar 't harde hart stort in het ongeluk.

De tweede Spreuk bevestigt de waarheid en tevens de juistheid van de verklaring der eerste.

1) In Cant. S. 54.

Het is vooreerst blijkbaar, dat hier van dwaasheid en wijsheid spraak is. Het *vertrouwen op zijn hart*, dat is: op zijn *eigen* hart, wijst dus, ontegensprekelijk, op het zelfvertrouwen, op het geheel bouwen op eigen raad en oordeel, op eigen *doorzigt*. Wie dit doet, hij is *dwaas*. Het kon noch korter, noch krachtiger worden uitgedrukt. Wat het tweede lid, het *wandelen in wijsheid*, gelijk het oorspronkelijke luidt, beteekent, wordt hierdoor van zelf duidelijker. In het algemeen wandelt iemand in wijsheid, als hij naauwkeurig Gods geboden onderhoudt; in het bijzonder kan hier bij komen, dat hij voorzigtig alle gevaren vermijdt welke hem op den weg zouden kunnen hinderen; zekerlijk wordt er onder begrepen, dat hij geen dwaas is, en dus niet op zijn eigen hart alleen vertrouwt, en derhalve ook goeden raad zoekt en aanneemt. Wandelt hij dan zoo, dan kunnen hem nog gevaren bedreigen, dan kan hij nog in moeilijke omstandigheden komen; maar wat er ook gebeure, *hij zal gered worden* en behouden zijn. Wij zien dus dat de eerste Spreuk door de tweede nog verklaard wordt, en wij ze bijna op deze wijze bij een kunnen brengen.

Heil hem, die altoos vreest. —

Want, die in wijsheid wandelt, wordt behouden.

Maar het versteende hart stort in het ongeluk.

Want, die op zijn eigen hart vertrouwt, hij is een dwaas.

Gave de Hemel, dat alle menschen dit begrepen; dat alzoo niemand in het ongeluk storten, maar allen voor eeuwig gered mogten worden!

B E S L U I T.

Om uit al het gezegde zoo kort en klaar mogelijk het beste besluit te trekken, zal de lezer zelf, dunkt ons, niets anders verwachten dan de herhaling van het opschrift: *Bewaar uw hart met alle zorg, ja meer dan al wat bewaard moet worden; want aldaar zijn 's levens wellen* 1).

Gewis die bronnen des levens kunnen niet vloeijen zonder eene hoogere bovennatuurlijke hulp, en zouden slechts, op zich zelve genomen, den dood kunnen voortbrengen. Maar die hulp zal ons niet ontbreken, als wij verstandig willen zijn. En met God, met het Hart Gods, dat ons nu eenmaal geschonken is, — wat kunnen wij niet?

De verklaarde en zelfs de tot nu toe nog niet aangehaalde Spreuken over 'smenschen hart mogen daarvoor getuigen zijn.

„Mijn zoon, — zoo begint immers de schrijver Gods, —
„indien gij mijne woorden aanneemt, en mijne bevelen (en leeringen) bij u verbergt, om uw oer naar de wijsheid te laten luisteren; zoo buig *uw hart* om de verstandigheid te bekomen. Want indien gij de wijsheid aanroept, en *uw hart* tot de verstandigheid neigt . . . dan zult gij de vreeze des Heeren verstaan, en Gods wetenschap vinden. . . . En als de wijsheid in *uw hart* zal gekomen zijn en de wetenschap uwe ziel zal behagen; dan zal de raad en bedachtzaamheid u behoeden, en de verstandigheid en voorzigtigheid u behouden 2).

„Mijn Zoon, — zoo gaat hij weldra voort, — vergeet mijne wet niet, en laat *uw hart* mijne geboden bewaren. Want lengte van dagen en (vele) jaren

---

1) Spr. IV, 23. 2) Spr. I, 1 — 10.

„levens en vrede zullen zij u aanbrengen. Laat barm-
„hartigheid en trouw u niet verlaten, bind ze om
„uwen hals, en schrijf ze op de tafelen uws *harten* 1);
„en gij zult aangenaam zijn en uwe zeden zullen goed
„zijn voor de oogen van God en van de menschen.
„Stel uw vertrouwen op den Heer uit geheel uw
„*hart*, en steun niet op uw verstand 2)”.

Treffend worden er soms nog andere beweegrede-
nen bij gevoegd; zoo als deze: dat onder de zes
dingen, welke de Heer haat, gevonden wordt: „*een
hart, dat booze aanslagen smeedt* 3), en deze: „*opdat
gij eindelijk niet moogt klagen en zeggen: waarom heb
ik de tucht verfoeid; waarom heeft mijn hart de be-
straffing niet aangenomen* 4)”.

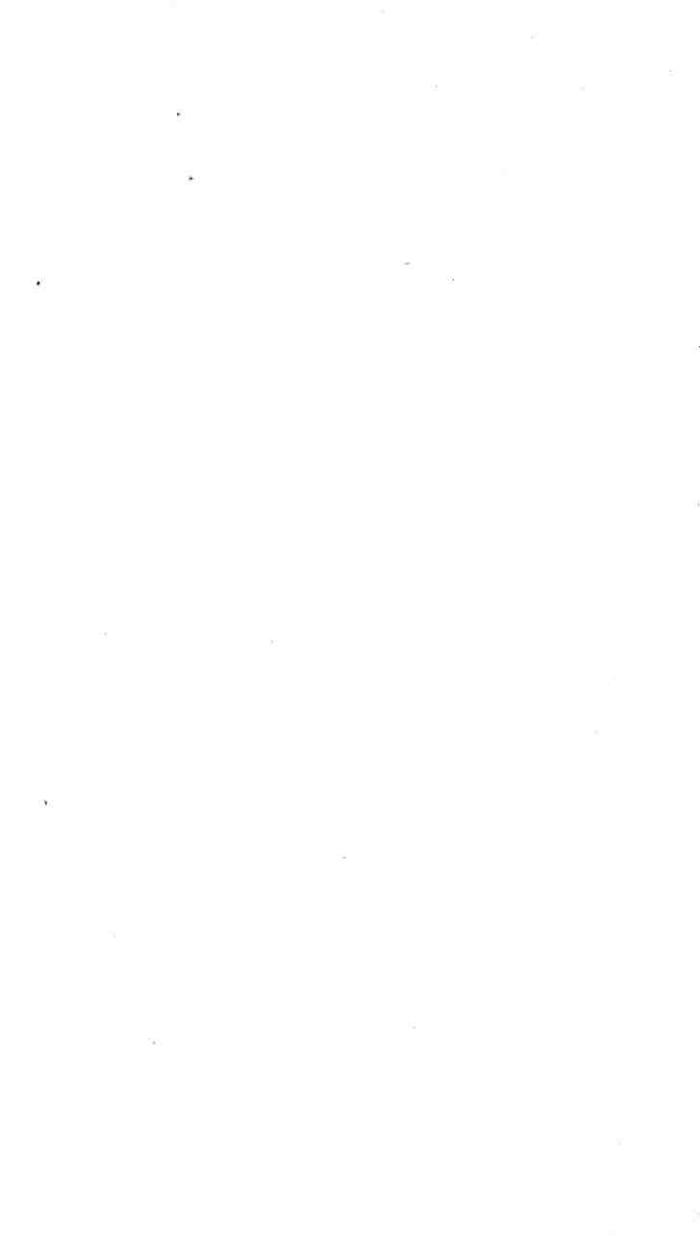
Wij zien hieruit duidelijk hoe ons de genade niet
zal ontbreken, als wij aan haar niet ontbreken; hoe
wij alles kunnen door Hem, die ons versterkt; maar
hoezeer het ook noodig is aan Hem datgene te ge-
ven, wat Hij gebiedend van ons vordert.

Het beste *middel* wordt ons tevens aangegeven:
„laat uw hart mijne geboden bewaren”; „bewaars
zelf uw hart”; Ik zal u bewaren. Of, gelijk het in
de eerst hier aangehaalde Spreuk zoo treffend is
uitgedrukt: „*Bewaars uw hart met alle zorg, ja meer
dan alles wat bevaard moet worden; aldaar zijn de
bronnen des levens*”.

Laten we dus allen, wie wij ook zijn mogen, ons
hart bewaren, om het goed te bewaren eerst grondig
leeren kennen, om het wèl te kennen, dikwijls te
rade gaan bij de woorden van Hem, „die alle har-
ten één voor één heeft gevormd”; en ons zulke heer-
lijke schetsen van het menschelijk hart in zijne
Wijsheidspreuken gegeven heeft.

1) Vgl. Spr. IV, 21. VI, 21. 2) Spr. III, 1 — 5.

3) Spr. VI, 18. 4) Spr. V, 11. 12.

ANDERE WERKEN

VAN

denzelfden Schrijver.

Novene ter eere van den H. Ignatius voor hen die het gewijd Ignatius-water gebruiken.	f 0, 10.
Catechismus der devotie tot het H. H. Hart van Jesus	f 0, 10.
<i>Sions gezangen</i> , beschouwd in hunne beteekenis voor het christelijk hart	f 2, 10.
<i>Sions gezangen</i> , beschouwd in hun verband met de prophetiën der H. Schrift	f 1, 70.
<i>Maria-Bloemen</i> , Meimaand, Leven der H. Maagd voorgesteld in XXXI bloemen	f 0, 75.
<i>Krans van 50 geestelijke bloemen</i> ter eere der H. Maagd	f 0, 10.
<i>Bloemen van Maria</i> , voor het gansche jaar. Dezelfde, als Maandpatronen voor geestelijke vereenigingen. Per vel	f 0, 10.
<i>De taal der bloemen</i> , ter eere van Maria sprekend	f 0, 40.
De H. Ignatius en het water te zijner eere gewijd	f 0, 30.
<i>Jesus Hart</i> , of het Hart Gods en het hart der menschen volgens de H. Schrift	f 1, 00.
Maand van Jesus' Hart.	f 0, 45.
<i>De vrouw voor den Spiegel</i> , haar voorgehouden in het woord Gods.	

